

**T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK MÜSİKİSİ ANASANAT DALI
TÜRK MÜSİKİSİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**ANTİK ÇAĞ'DAN GÜNÜMÜZE ANADOLU'DA MÜZİKLE TEDAVİ
YÖNTEMLERİ VE HASTANELERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Hüsniye EREN**

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Dilan AKINCI**

**İSTANBUL
Haziran 2023**

**T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK MÜSİKİSİ ANASANAT DALI
TÜRK MÜSİKİSİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**ANTİK ÇAĞ'DAN GÜNÜMÜZE ANADOLU'DA MÜZİKLE TEDAVİ
YÖNTEMLERİ VE HASTANELERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Hüsniye EREN**

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Dilan AKINCI**

**İSTANBUL
Haziran 2023**

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Türk Musikisi Anabilim/Anasanat Dalı Yüksek Lisans Programı Öğrencisi Hüsniye EREN tarafından hazırlanan *“Antik Çağ’dan Günümüze Anadolu’da Müzikle Tedavi Yöntemleri ve Hastaneleri”* konulu çalışması jürimizce Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi: 21/06/2023

Jüri Üyesinin Ünvanı, Adı, Soyadı ve Kurumu:

İmzası

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Dilan AKINCI
Haliç Üniversitesi

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Tufan ÖZTÜRK
Haliç Üniversitesi

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Milad SALMANI
Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi

Bu tez yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulu’nun kararıyla kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Zafer UTLU
V.Müdür

Antik Çağ'dan Günümüze Anadolu'da Müzikle Tedavi Yöntemleri Ve Hastaneleri

ORİJİNALLİK RAPORU

%5

BENZERLİK ENDEKSİ

%5

İNTERNET KAYNAKLARI

%1

YAYINLAR

%1

ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	acikbilim.yok.gov.tr	%2
	İnternet Kaynağı	
2	istihbaratveanaliz.wordpress.com	%1
	İnternet Kaynağı	
3	okuryazarim.com	<%1
	İnternet Kaynağı	
4	polen.itu.edu.tr	<%1
	İnternet Kaynağı	
5	www.kocaeliaydinlarocagi.org.tr	<%1
	İnternet Kaynağı	
6	issuu.com	<%1
	İnternet Kaynağı	
7	Submitted to Erciyes Üniversitesi	<%1
	Öğrenci Ödevi	
8	Submitted to The Scientific & Technological Research Council of Turkey (TUBITAK)	<%1
	Öğrenci Ödevi	

archive.org

TEZ ETİK BEYANI

01/06/2023

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Antik Çağ’dan Günümüze Anadolu’da Müzikle Tedavi Yöntemleri ve Hastaneleri ” başlıklı bu çalışmayı baştan sona kadar danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Dilan Akıncı’nın sorumluluğunda tamamladığımı, verileri/örnekleri kendim topladığımı, deneyleri/analizleri ilgili laboratuvarlarda yaptığımı/yaptırdığımı, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallara uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim.

Hüsniye Eren

ÖNSÖZ

“Antik Çağ’dan Günümüze Anadolu’da Müzikle Tedavi Yöntemleri Ve Hastaneleri” adlı çalışma T.C. Haliç Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Musikisi Ana Sanat Dalı bünyesinde tez olarak hazırlanmıştır.

Müzikle tedavi; neredeyse insanlığın müziği keşfinden itibaren günümüze kadar devam eden, insan sağlığına tıbbi tedavinin yanı sıra alternatif olarak katkı sağladığı öngörülen bir kavramdır. Dünyanın bir çok yerinde müzikle tedavinin önceleri basit bir şekilde ayin zamanlarında uygulandığı gözlemlenirken, daha sonrasında bu yöntem tapınak, kilise vb. yapılar içine taşınmıştır. Daha sonrasında da bu tedavi şekli hastanelerde yapılmaya başlanmış, özellikle zihinsel hastalıkları olan kişilerin tedavisinde su sesi, belli başlı otlardan yapılan tütsülerle birlikte insanlar üzerinde uygulanmış ve olumlu yönde fayda sağladığı gözlemlenmiştir.

Geçmişten günümüze dünya genelinde birçok yerde müzik bir tedavi yöntemi olarak kullanılırken Anadolu’da da bu tedavi yönteminin kullanıldığını görmek tabii ki mümkündür. Antik Çağ’dan günümüze kadar geçen süreçte müzikle tedavinin öncelikle Asklepion dediğimiz yerlerde uygulandığı gözlemlenirken, Selçuklu ve Osmanlı İmparatorlukları Dönemleri’nde de hastanelerde uygulandığı görülmektedir.

Bu çalışmada müzikle tedavinin Anadolu’da hangi uygarlıklar tarafından, hangi yapılarda ve ne şekilde uygulandığı incelenip, bu uygulamaların insan sağlığı üzerindeki olumlu etkilerinin bulunduğu ve hala bir çok kurumların katkısıyla müzikle tedavinin tıp alanında olumlu etkilerinin kabul edildiği gözlemlenmiştir.

Çalışmam sırasında sağladığı destek ve yardım için Dr. Öğr. Üyesi Dilan Akıncı hocama ve Dr. Öğr.Üyesi Milad Salmani hocama, tez çalışmamın başından itibaren her daim fikir birliği yapıp güzel enerjisiyle desteğini esirgemeyen Özlem Ağrı’ya, yeniden üniversite hayatına başlamamla beraber geçen bu altı yıllık süreçte her daim desteğini gördüğüm canım eşim Ersin Eren ve her attığım adımda benimle gurur duyan biricik annem Deniz Karabuğaç, babam Mehmet Karabuğaç ve kardeşlerim Hasan ve Serpil Karabuğaç’a sonsuz şükran ve teşekkür ederim.

Haziran,2023

Hüsniye EREN

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

TEZ ETİK BEYANI.....	i
ÖNSÖZ.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR.....	v
TABLO LİSTESİ.....	vi
ÖZET.....	vii
ABSTRACT	viii
1. GİRİŞ.....	1
2. LİTERATÜR TARAMASI.....	4
3. GEREÇ VE YÖNTEM	6
4. MÜZİKLE TEDAVİ VE TARİHÇESİ	7
4.1. Anadolu’da Müzikle Tedavi.....	10
4.1.1. Antik Dönemde Müzikle Tedavi.....	10
4.1.2. Selçuklularda müzikle tedavi	13
4.1.3. Osmanlılarda Müzikle Tedavi.....	14
5. ANADOLU’DA MÜZİKLE TEDAVİ HASTANELERİ.....	19
5.1. Asklepionlar	19
5.1.1. Bergama Asklepionu ve Asklepion’da Uygulanan Tedavi Şekilleri	19
5.2. Darüşşifalar	21
5.2.1. Selçuklular Döneminde Müzikle Tedavi Yapılan Şifahaneler	22
5.2.1.1. Mardin Eminüddin Maristanı (1104-1122).....	22
5.2.1.2. Kayseri Gevher Nesibe Darüşşifası (1204-1206).....	23
5.2.1.3. Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası (Turan Melik Darüşşifası) (1228-1229)	24
5.2.1.4. Amasya Anber Bin Abdullah Darüşşifası (1308-1309).....	25

5.2.2. Osmanlılar Döneminde Müzikle Tedavi Yapılan Şifahaneler	26
5.2.2.1. Bursa Yıldırım Bayezıd Darüşşifası (1400).....	26
5.2.2.2. İstanbul Fatih Darüşşifası (1470)	27
5.2.2.3. Edirne II. Bayezıd Darüşşifası (1488)	29
5.2.2.4. Manisa Hafsa Sultan Darüşşifası (1522)	31
5.2.2.5. İstanbul Süleymaniye Darüşşifası (1557)	31
5.2.2.6. Enderun Hastanesi (1478).....	33
6. MÜZİKLE TEDAVİNİN SAĞLIKTAKİ ETKİLERİ	34
6.1. Müzikle Tedavinin Kan Dolaşımına Etkileri.....	34
6.2. Müzikle Tedavi'nin Öğrenci Sağlığına Etkileri.....	35
6.3. Müzikle Tedavi'nin Otistik Bozukluk Gösteren Çocuklarda Etkileri.....	35
6.4. Müzik Tedavi'nin Hiperaktif Çocuklarda Etkileri.....	36
7. MÜZİKLE TEDAVİDE KULLANILAN ESNTRÜMANLAR.....	38
8. GÜNÜMÜZDE MÜZİKLE TEDAVİYLE İLGİLİ GELİŞMELER	40
9. SONUÇLAR.....	44
10. ÖNERİLER.....	46
KAYNAKLAR.....	47
EKLER.....	51
ÖZGEÇMİŞ	69

KISALTMALAR

Doç.	: Doçent
Dr.	: Doktor
Hız.	: Hazreti
M.	: Metre
M.Ö.	: Milattan Önce
Prof.	: Profesör
TÜMATA	: Türk Müziğini Araştırma ve Tanıtma Grubu
Vb.	: Ve Benzeri
Yrd.	: Yardımcı

TABLO LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. Müzikle Tedavide Kullanılan Makamların Kişilere, Hastalıklara, Günlere ve Milletlere Göre Dağılımı	30
--	----

ÖZET

ANTİK ÇAĞ'DAN GÜNÜMÜZE ANADOLU'DA MÜZİKLE TEDAVİ YÖNTEMLERİ VE HASTANELERİ

Genellikle insanoğlunun sevinç ve üzüntülerini ve aynı zamanda ruh halini yansıtan en önemli kavram olarak adlandırılan müzik, eskiden beri kullanılagelen tedavi yöntemlerinden biri olmuştur. Bu çalışmada, antik çağdan günümüze kadar geçen zaman içerisindeki belli dönemlerde hekim ve şaman gibi tedavi uygulayıcı kişiler tarafından uygulanan müziğin, zamanla modern tıp ve hekimliğin meydana çıkması ve tedavi yöntemlerinin daha belirgin olmasından dolayı geri planda kalmış faydaları ve insan sağlığına etkileri ele alınmıştır.

Çalışmada, tarih süresince sırasıyla Antik Dönem’de müziğe verilen önem ve tedavi merkezlerinden, Anadolu’da tedavinin uygulandığı Bergama Asklepionu’nda müzikle tedavinin uygulanış biçimleri, Selçuklu ve Osmanlı Şifahaneleri’nde tedavi amaçlı kullanılan müzik ile tedavide kullanılan musiki makamlarının hangi hastalıklara iyi geldiği, Selçuklu ve Osmanlı dönemi müzik tedavinin uygulandığı hastaneler olan Darüşşifalar, müzikle tedavinin uygulandığı bir takım hastalıklar ve tedavide kullanılan enstrümanlar, kullanım alanları ve tedavinin uygulandığı vaka örnekleri ele alınmıştır.

Müzikle tedavinin geçmişten itibaren kullanıldığı, günümüz gelişmiş tıp tekniklerinin yanı sıra müzikle tedavinin de tıp alanında ek olarak tedavide yardımcı alternatif bir unsur olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Müzik, Müzikle Tedavi, Asklepion, Darüşşifa*

ABSTRACT

**MUSIC TREATMENT METHODS AND HOSPITALS IN ANATOLIA FROM
ANCIENT AGES TO THE PRESENT**

Music, which is generally called the most important concept that reflects the joys and sorrows of human beings as well as their mood, is one of the treatment methods that have been used for a long time. In this study, the benefits and effects on human health of music applied by treatment practitioners such as physicians and shamans in certain periods of time from ancient times to the present which have remained in the background due to the emergence of modern medicine and medical science over time and the more specific treatment methods are discussed.

In the study we discuss importance given to music in the Ancient Times and the way of treatment with music in the Asclepion of Pergamon, which is one of the treatment centers through out history in Anatolia; the music used for therapeutic purposes in the Seljuk and Ottoman Health centers and which musical maqams used in the treatment were curative for some diseases and the instruments used in the treatment, areas of use and case examples where the treatment was applied.

It is thought that music therapy has been used since the past, and besides today's advanced medical techniques, music therapy is an alternative supplementary element in the field of medicine.

Keywords: *Music, Music Therapy, Asklepion, Hospital*

1. GİRİŞ

İnsanların yaşamdaki mutluluk, neşe, üzüntü, keder, sevinç gibi duyguları kendi özünü yansıtarak yaptığı estetik değere sahip yaratımlar sanat olarak adlandırılır. Yüzyıllardır insanoğlunun sevinç ve üzüntülerini ve aynı zamanda ruh halini yansıtan önemli kavramlardan biri de müziktir. Türkçe’de müzik terimiyle adlandırılan bu kavramın Latince kökenli *musica* kelimesinden geldiği bilinmektedir. Eski Yunan dilinde de *mousike* kelimesinden veya *mousa* kelimesinden geldiği düşünülmekte ve inanılmaktadır. Bugün Anadolu’da bulunan antik yerleşim yerlerinden çıkarılan mozaiklerde de görüleceği üzere Yunan mitolojisinde tanrı Zeus’un *Mousa* adı verilen 9 tane peri kızının varlığına inanıldığı, bu peri kızlarının dünyanın düzenini ve güzelliğini düzenleyici bir misyonları olduğu bilinmektedir. Bugünkü müzik kavramının *Mousa* adı verilen bu perilerin adlarından da geldiği ileri sürülmektedir (Çoban, 2005).

Antik Yunan kültüründe, müzikle bağlantılı olarak mitolojik bir hikayeden de bahsedildiğinde müziğin tarihsel gelişimi daha iyi anlaşılmış olacaktır. Mitolojik hikayelerin; kutsal sayılan öyküleri anlatan sözlü geleneğin ürünleriyken, sonradan bir toplumun tanrılarının, kahramanlarının ve evrenin yaratılış hikâyelerini anlatan yazılı gelenek haline geldiği bilinmektedir. Örneğin Yunan mitolojisinde Apollon, güzel lir çalmasıyla bilinen; insanları iyileştiren hem de neşelendiren müziğin, şiirin ve sanatın tanrısıdır.

Mehmet Gezer’in *Müzik Terapisi* kitabında da bahsettiği üzere Yunan mitolojisine göre Tanrı Apollon ile Frigya Kralı Midas arasında yaşanan bir anlatıya rastlanmaktadır. Bu hikayeye göre Apollon, flüt çalmasıyla tanınan doğa tanrısı Pan ile müzik üzerine bir yarışma yapar. Apollon hangi tanrının daha iyi enstrüman çaldığını belirlemek üzere hakem olarak Kral Midas’ı seçer. Midas, Apollon’un ve Pan’ın çaldığı enstrümanları dinler ve Pan’ın daha iyi enstrüman çaldığını düşünür. Midas’ın verdiği kararı kabullenemeyen Apollon, Midas’ın kulaklarının yeterince duymadığını düşünerek kulaklarını eşek kulaklarına çevirir (Gezer, 2020).

Yine Gezer, aynı eserinde bir mitolojik hikayeye daha değinerek müziğin hayattaki önemine vurgu yapmıştır. Hikayeye göre Tanrı Apollon'un oğlu Orphee'nin Lir enstrümanını çok iyi çaldığı bilinir. Karısının yılan sokması sonucu ölmesi sonrasında Orphee, elinde Lir sazı ile eşini aramak üzere cehenneme gider. Lir sazını öyle güzel icra eder ki; yılan saçlı ve kanatlı ölüm perileri olarak adlandırılan Erinyeler ile cehennemin bekçiliğini yaptığı düşünülen yılan kuyruklu ve üç başlı köpek Kerbebs'in bile bu güzel müziğin karşısında hareketsiz kaldığı bilinmektedir (Gezer, 2020).

Mitoloji, eski zamanlarda hayatın merkezi kabul edilir. Bu yüzden Antik Yunanda müzik ve mitolojinin iç içe olduğu bilinmektedir. Antik Yunan'da mitolojiyle iç içe olan müziği melodik olarak insanlara aktarmak maksatlı bazı enstrümanlar da icat edilmiştir. O dönem geliştirilen bu enstrümanlardan insanı dinlendirdiği düşünülen ve ruha en iyi hitap eden enstrümanlardan bazılarının lir, flüt ve kitara olduğundan bahsedilmektedir.

Antik Yunan müziğinde, çalgı aletlerinin de kullanılmasıyla beraber, enstrüman ethosu yani öğretisi gelişmiştir. Her enstrümanın kendi öğretisi, yani kendi karakteri ve insan ruhuna bir etkisinin olduğu düşünülür. Dönemin filozofları Aristoteles, Platon, Phythagoras ve Boethius, müzikle ilgili bazı deney ve analizler yapmış ve müziğin insanlığa pozitif anlamda katkıları olacağı varsayımında bulunulmuştur.

İnsan, dünyada yaşayan tüm varlıklar içerisinde birçok yönden önemli bir yere sahiptir ve değerlidir. Sağlıklı olmaktan bahsederken de bu varlığın bir bütün olarak düşünülmesi gerektiği ve bütünün tüm parçalarının da sağlıklı olması gerektiği düşünülmektedir. İnsan bedeni sağlıklı olup, kendi zihin programında yani iç dünyasında karışıklık yaşayabilir ya da bunun tam tersi bir durum da insanda görülen rahatsızlık durumlarından bazılarıdır. İnsanı bu günkü yaşamında var eden bu sistemlerin arasındaki denge sağlanamazsa huzur ve mutluluk tam anlamıyla sağlanamamış olur. (Çoban, 2005).

Çoban'ın da değindiği üzere müzikten bahsedildiğinde, hem kasların hareketlerini kontrol eden, omurganın dik durmasına katkı sağlayan ve müzik duyumuna doğrudan etki eden duyu organlarımızdan biri olan kulağın da bu dengeyi sağlamak için hangi açıdan ve ne denli önemli olduğunu da belirtmek gerekir. Kulağın müzikle uyarılması beynin pozitif enerji ile dolmasını sağlamaktadır. Kulak ve dolaylı yönden müzik,insan beyni açısından bu kadar etkiliyken; pek çok hastalığın, özellikle de akıl hastalıklarının tedavi edilmesinde müziğin ne denli önemi olduğundan muhakkak bahsetmek gerekir.

Bu nedenle tarihin ilk dönemlerinden bu yana müziğin önemini fark eden ve bunun insan sağlığı açısından kullanımını keşfeden insanlık, müziği öncelikle hayatlarında önemli durumlarda ve zamanlarda yaşama renk katan bir aracı olarak görmüş ve ruhsal rahatlama amacıyla kullanmışlardır. Daha sonraları da hastalıkların tedavisinde kullanmışlardır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Müzikle tedavi konusunda bugüne kadar hem makale, hem tez, hem de kitap olarak belli başlı çalışmalara rastlamak mümkündür. Bu çalışmalardan bazıları şu şekildedir;

Betül Bakır ve İbrahim Başağaoğlu, “Asklepion’dan Darüşşifaya” adlı kitapta uzun yıllar bir çok uygarlığa ev sahipliği yapmış olan Anadolu’daki müzikle tedavi merkezleri olan asklepion ve darüşşifalara hep yapısal açıdan hem de müzikle tedaviyle ilişkileri açısından karşılaştırmalı olarak değinmişlerdir.

Rahmi Oruç Güvenç ve Güvenç Akçay, “Türk kültüründe Müzik ile Tedavide Kullanılan Çalgılar” isimli kitaplarında özellikle Türk kültüründe müzikle tedavide geçmişten günümüze dek kullanılan enstrümanları hem resimli hem de açıklamalı olarak anlatmışlardır.

Ahmet Şahin Ak, “Avrupa ve Türk-İslam Medeniyetinde Müzikle Tedavi Tarihi Gelişimi ve Uygulamaları” kitabında müziğin gelişimi, tedavideki yerinden detaylıca bahsetmiştir.

Adnan Çoban, “Müzikterapi” eseri, esasında müzikle tedavi konusunda en çok faydanılan, en önemli kitaplar arasındadır. Kitapta müzikle tedavinin tarihinden, insanlardaki müzikal gelişim süreçlerine, insanların her yaş dönemindeki müzikle tedavideki etkileşimlerinden psikiyatrik hastalıklardaki müzikle tedavi ve tedavinin uygulama safhalarına kadar bir çok bölüme değinilmiştir.

Rachel Darnley Smith ve Helen Patey, “Müzik Terapisi” isimli kitaplarında müzik terapisiyle ilgili genel kavramlar, klinik olarak doğan sorunlar ve vaka çalışmalarına değinmişlerdir.

Daubresse, “Musiki ile Tedavi” adlı makalesinden alınarak yayınlanan kitabında röportaj ve doktor görüşleri vasıtasıyla müzik ile tedavi konusuna değinmiştir.

Mehmet Gezer, “Müzik Terapisi Ders Notları” adlı kitabında müzikle tedavinin ders niteliğindeki gelişimi, dersin işleyişi, temel kavramlar, müzikle tedavinin tarihi, makamların tedavideki etkileri, tedavinin uygulama aşamaları,

müzikle tedavide hem dünya hem de ülkemizdeki önemli kurumlar ve müzikle tedavide kullanılan makamların bestecilerinin tanımlarına değinmiştir.

Gönül Cantay, “Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları” kitabında Anadolu’da yer alan Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait darüşşifaları mimari açıdan, çalışma şekilleri ve plan özellikleri açısından incelemiştir.

Yine tez anlamında Hayriye Giray hazırlamış olduğu “Çağlar Boyu Müzikle Tedavi Ve Uygulandığı Hastalıklar” yüksek lisans tezinde müzikle tedavinin tarihçesi ve hangi hastalıklara iyi geldiğine dair bir çalışma ortaya koymuştur.

Suat Karahan, “Tarihsel Süreç İçerisinde Türklerde Müzikle Terapi” yüksek lisans tezinde müzikle tedavi konusunun özellikle Türklerdeki yerine değinmiştir.

Funda Esin, “Antik Roma’da Müzik ve Müzik Eğitimi” makalesinde müziğin o dönem halkı açısından yerini ve eğitim safhalarını anlatırken aynı zamanda asklepionların oluşumunu da anlamak mümkündür.

Mustafa Yıldırım, “Müzikle Tedavi: Tarihi, Gelişimi, Bağımlılıklarda Uygulanışı ve Türkiyede’ki Müzik Terapi Uygulamaları” isimli makalesinde müzik tarihi, müzikle tedavi tarihi, hastalıklarda uygulanması gibi konulara değinmiştir.

Tüm bu çalışmalarda da değinildiği üzere müzikle tedavinin dünya genelinde birçok toplumda ve coğrafyada insan sağlığına olumlu yönden etkileri adına kullanıldığı gibi Anadolu’da da yüzyıllardır kullanılageldiği bilinmektedir.

Müzikle tedavi hala araştırılıp geliştirilme aşamasında olan bir alternatif tedavi yöntemidir. Müzik ve tıp alanında gelişen araştırmalar ışığında, bu konuda gün geçtikçe daha fazla araştırmalar ve bilimsel çalışmalar yapıp dünya genelinde alternatif bir yöntem olmaktan ziyade tıp alanında kabul görecektir ve kullanımı daha da artacaktır.

3. GEREÇ VE YÖNTEM

Müzikle tedavi konusunda yapılan çalışmalarla ilgili literatür taraması yöntemi kullanılmıştır.

4. MÜZİKLE TEDAVİ VE TARİHÇESİ

Müzik, insanlığın doğumundan günümüze kadar geçen zaman diliminde var olan, her insana hitap eden fakat her insanda farklı duygular uyandıran bir sanat kavramıdır. İnsanların duygu, düşünce ve ruh hallerini ifade etmek amacıyla kullandıkları müzik, aynı zamanda da sakinleştirici, yatıştırıcı dizginleyici etkisi dolayısıyla da insanlığın yüzyıllardır hastalıkların tedavisinde araştırdıkları ve sonraları kullanmaya başladıkları yöntemlerden biri olmuştur.

İlkel kabilelerde hasta olan bedene kötü bir ruh girdiğine inanılır ve bu kötü ruhun bedenden uzaklaştırılması için kullanılan telkin, tütsü, dans gibi yöntemlerin yanı sıra müziğin de bir araç olarak kullanıldığı bilinmektedir. Müzikle tedavinin geçmişi çok eskilere dayanır. Müziğin, insan psikolojisi açısından olumlu ya da olumsuz denilebilecek etkilerinin olduğu yaklaşık 2500 yıldır bilinmektedir. O dönemlerde özellikle dini törenlerin vazgeçilemez bir kısmı olan müziğin, hastaları iyileştirmedeki gücü zaman içerisinde ortaya çıkmıştır. Diğer sanat dallarına nazaran insana en çok etki eden, kendini iyi hissettiren müzik, psiko-biyolojik ihtiyaç dolayısıyla tedavide de kullanılmaya başlanmıştır.

Tarihsel süreçte müzikle tedavi birçok uygarlık tarafından kullanılıp günümüze kadar ulaşmıştır. Her ülkenin ya da uygarlığın, müziği bir şekilde hastalıkların tedavisinde tıp ile birlikte kullandıkları bilinmektedir. Bunun en güzel örneklerinden biri de kutsal kitaplardan biri olan Tevrat'ta geçer. Kitab-ı Mukaddes (Tevrat) s.288, Bap 16'da Hz. Davud'un İbrani Hükümdarı Saul'ü iyileştirmek için rebap enstrümanını kullandığı anlatılmaktadır. İbrani hükümdarına hastalık veren kötü ruhun def edilmesi için Davud'un çeng çaldığı ve bu şekilde bu kötü ruhtan kurtulduğundan bahsedildiği bilinmektedir (Eski ve Yeni Ahit).

Müzikle tedavi her ne kadar sıkça kullanılması bakımından Batılı ülkelerde yaygın olması dolayısıyla orada doğmuş gibi gözükse de, eskiden kalma yazılı kaynaklardan da anlaşılacağı üzere Orta Asya kökenli olduğu görülmektedir. Türklerde şaman, kam olarak adlandırılan din adamları gibi Hristiyan azizlerin de manevi güçleri yanında, tedavide müziğin etkisini kullandıkları bilinmektedir. Bunun

yanı sıra Çin medeniyetinde, Mısır medeniyetinde, Antik Yunan'da, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı İmparatorlukları'nda da müzik bir terapi ve tedavi aracı olarak kullanılmıştır.

Antik dönemlerde insanlar iyi huylu ve kötü huylu ruhların var olduklarına inanırlarken, kötü huylu olan ruhların insanlara musallat olup hastalığa sebep oldukları ya da hastalık olarak varlık gösterdiklerine inanmışlardır. Bu kötü ruhlardan kurtulmanın çaresini de bazen tütsü yakmakta, bazen telkinle tedavide, bazen de dans etmekte bulmuşlardır. Bu tedavi yöntemlerinden biri de yıllar içerisinde deneyimlenerek müzik olmuştur. Müzik insan ruhunun arındırılmasında bir araç olarak kullanılmıştır. Özellikle psikolojik rahatsızlıklara iyi gelmesinin farkedilmesiyle tıp alanında kabul edilmeye doğru bir adım atılmış olur.

Müzikle tedavi son zamanlarda Türkiye'de de kullanılmaya başlanmış ve bu uygulamanın yapılacağı tedavi merkezleri kurulmuştur. Her geçen gün tedavi açısından önemini arttıran müzikle tedavi ile ilgili akademik araştırmaların da devam ettiği bilinmekte olup bu konuda ileri zamanlarda insan sağlığını olumlu etkileyecek farklı yöntemlerin de bulunacağı düşünülmektedir.

Müzikle tedaviyi klinik anlamda kullanılabilir hale getirmeyi isteyen ilk doktorlardan biri Fransız nöroloji uzmanı Philippe Pinel'dir. Ruh sağlığı alanında yaptığı çalışmalarda insanı anlamak konusunu esas alan ve insancıl tedavi yöntemlerini savunan Pinel, tedavide müziğin de kullanılması gerekliliğini savunduğu bilinmektedir (Grebene, 1978).

Amerika'da müzikle tedavi ile ilgili çalışma konusunda ilk adımı Dr.Willer Van der Wall atmıştır. 1920 yılında Pensilvanya ve New York eyaletlerindeki hastane ve hapishanelerde müzikle ilgili bazı araştırmalar yapmış ve müziğin insana olumlu yönden katkıları olduğunu, yatıştırıcı ve olumlu uyarıcı etkilerini saptamıştır. Bir meslek olarak müzikle tedavi uygulaması ise 1.Dünya Savaşı sırasında başlatılmış; hastanelerde, savaşta yaralanmış travmatik durumdaki askerleri iyileştirmede ve acılarını psikolojik yönde dindirmede müzik kullanılmıştır (Çoban, 2005).

Amerika’da 1977’de bir bilim dalı olarak kabul edilen müzikle tedavi, 1950’li yıllardan bu yana psikiyatrik hastalıklarda etkili bir yöntem olarak kullanılmaktadır.

Bu konu hakkında otizmlı çocuklarla ilgili çalışma yapan Oregon Wilamette Üniversitesi Müzik Terapi Bölüm Başkanı Dr. Myra J. Staum, müzik ile ilgili ele aldığı *Music Therapy and Language for the Autistic Child* adlı makalesinde, müzikle terapi konusunda müzikle terapinin insanların davranışlarını olumlu yönde değiştirip yaşam kalitesini arttıran eşsiz bir uygulama yöntemi olduğuna dair bir yorumda bulunmuştur. Sağlıkla bir araya geldiğinde müziğin aracı olarak kullanılıp tedavisi gerçekleştirilen bir kişinin öğrenme, algı, sosyal, davranışsal birçok alanda olumlu gelişimine katkı sağlan bir sanat dalıdır. Müzik, sözsüz bir iletişim biçimi olduğu için insana hem olumlu etki ettiği hem de doğal olarak bir çok konuya teşvik edici olduğu bilinmektedir. Her insanın muhakkak olumlu tepki vereceği bir müzik türü olduğu için, müzikle tedavi rahatlatıcı ve tedavi edici bir unsur olarak başarılı bir yöntemdir (Şengül, 2008).

Amerika Müzik Terapi Birliği 1980 yılında müzikle tedavinin tanımını fizyolojik ve psikolojik sağlığın düzeltilmesi için tedavinin amaçına ulaşmasına katkı sağlayan ve müzikle tedavi uzmanlarınca önerilen tedavi ortamında, davranışlarda gerekli olan olumlu değişikliklerin gözlemlenmesi ve elde edilmesi için müziğin düzenli bir şekilde ve sistemli olarak kullanılması şeklinde yaptığı bilinmektedir. Yapılan çalışmalarla kişi ile toplum arasında bir denge oluşturma amaçlanmaktadır. Tedaviyi yapan ekibin üyelerinden biri olan müzikle tedavideki uzman, müzik aktivitelerinin planlama aşaması ve uygulanmasından önce tedavideki amaca yönelik kişisel problemlerin analizinin yapılması için çalışmalara katılır. Periyodik olarak yapılacak değerlendirmeler, uygulanan işlemlerin doğru ve etkin olup olmadığının saptanmasına yardımcı olur.

4.1. Anadolu’da Müzikle Tedavi

Müzikle tedavi geçmişten günümüze kadar gerek ilkel yöntemlerle, gerekse de tıp alanında bir meslek olarak kullanılmaya başlanmasıyla hayatın içinde hemen hemen her zaman var olmuştur. Dünya üzerinde birçok medeniyet müzikle tedavi yöntemini kullanmıştır. Bazı medeniyetlerde törenler vasıtasıyla bu tedavi uygulanırken, bazı medeniyetlerde de bu tedavi yönteminin inşa edilen hastanelerde uygulandığı bilinmektedir.

Geçmişten günümüze hala önemini yitirmemiş olan, gezi programlarında hala ziyaret edilen en önemli hastaneler ise açık hava müzesi olarak tanınan Anadolu’da yer almaktadır. Anadolu, doğusundan batısına, geçmişten günümüze birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış, medeniyetin doğuşuna en erken şahit olmuş topraklardır. Bu topraklarda yaşayan medeniyetlerden bazıları da tıp alanında tedavi için kurdukları hastanelerde, müzikle tedavi yöntemine de yer vermişlerdir. Öncelikle Antik Yunan Uygarlığı’ndan başlamak suretiyle, Anadolu Selçuklu Devleti ve Osmanlı Devleti’nde de bu tedavi yönteminin yapılan hastanelerde uygulandığı bilinmektedir. Anadolu’da bu tedavi yöntemlerinin uygulandığı hastaneler asklepion ve darüşşifalardır.

4.1.1. Antik Dönemde Müzikle Tedavi

Antik çağ ya da antik dönem denildiğinde ilk akla gelen insanlık tarihinin başlangıcından itibaren Orta Çağ’a kadar süren, bazı araştırmacılara göre de Batı Roma İmparatorluğu’nun çöküşü (476) itibarıyla sona eren siyasal ve kültürel olayları ele alan bir süreçtir. Anadolu, insanlık tarihinin başlangıcından günümüze kadar geçen zaman diliminde belli dönemlerde tarih açısından ön sıralarda yer almış ve önemli pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Anadolu coğrafyasında Antik Dönem denildiğinde belli uygarlıklar akla gelir. Bölgelere göre bu uygarlıkların dağılımına bakıldığında da Doğu Anadolu’da Urartular, Orta Anadolu’da Hititler, Batı Anadolu’da Lidyalılar, Trakya’da Traklar, Akdeniz’de Romalılar, Karadeniz’de

Pontuslular'ın yerleşim gösterdikleri görülmektedir. Aynı zamanda bu uygarlıkların yaşadıkları yerlere göre de bölgelerin bulunan uygarlıkların adlarıyla anıldıkları da görülmektedir. Bunlardan da kısaca bahsetmek gerekirse bugünkü Güneydoğu Anadolu bölgesi Mezopotamya, Akdeniz'in doğusu Kilikya, Akdeniz bölgesi Pamfilya, Ege'nin güneyi Likya ve Karya, Ege bölgesi Lidya, Kuzey Ege bölgesi Misya, bugünkü Trakya bölgesi o dönemde de Trakya, Marmara bölgesi Bitinya, Batı Karadeniz Paflagonya ve Karadeniz Bölgesi de Pontus olarak adlandırılmaktaydı.

Anadolu'da yapılan kazı çalışmalarında ortaya çıkarılan Çatalhöyük, Hacılar ve Çayönü yerleşmeleri Yeni Taşdevri'nin (M.Ö. 8000-5500) en önemli yerleşimlerinden sayılmaktadır. Son dönemde yapılan kazı çalışmalarıyla Urfa'da ortaya çıkarılan Göbeklitepe ise tarihi süreci biraz daha geriye taşıyıp (M.Ö. 9600-9500) dünyadaki bilinen en eski tarihi yapı olma konusunda Anadolu'yu tarihin ön sıralarına taşımaktadır. Çayönü, Hacılar ve Çatalhöyük yerleşimlerinden sonra uzun bir duraksama devri (M.Ö. 5500-2500) ardından, Anadolu'da görülen Hattiler, sonrasında İç Anadolu'da yer alan M.Ö. 1660-1190 yıllarında yer alan Hititler dönemin önde gelen toplumlarından. Sonrasında Hellenler M.Ö. 8. yy. da, Urartular (M.Ö. 860-580), Frygler (M.Ö. 750-300), Lykialılar (M.Ö. 700-300) dönemin özgün uygarlıkları olarak bilinmekteydiler.

M.Ö. 545-333 Anadolu Pers istilasında kalsa da sonrasında ortaya çıkan Helenistik dönem boyunca (M.Ö. 333-30) Anadolu'da önemli sayılan kültür merkezlerinin varlığı bilinmektedir. Roma İmparatorluğu Dönemi'nde (M.Ö. 30-M.S. 395) Batı Anadolu'da yer alan yerleşim yerleri bakımlı ve sağlam yolları, su kemerleri, çeşmeleri, tiyatroları, stadyonları ve kütüphaneleri ile mevcudiyetinin önemini bugün hala kaybetmemesine sebebiyet göstermekteydi. Antik dönemi sonlanacağı Bizans Devri'ndeki (M.S. 4. ve 5.yy) yaşam şekli ise bugünkü İstanbul'un eski adı Konstantinapolis'te gelişen Roma ve Helen kültürlerinin birleşimi ve yeni bir yorumu olarak görülmekteydi.

Antik dönem Anadolu'suna bakıldığında o dönemin en iyi anlaşılabilceği yerler bugün hala ziyaret edilebilen ören yerleri yani antik kentlerdir. O dönemde

yaşamın sürdürüldüğü antik kentlerde günümüzde olduğu gibi günlük yaşamın ve devlet işlerinin de görüldüğü birçok yapı mevcuttur. Tiyatrolar, su sarnıçları, kütüphaneler, meclis binaları, çarşılar, imalathaneler, çeşmeler, hamamlar, tuvaletler (latrinalar), bir şehrin yönetim mekanizmasının işlediği devlet binaları (bouleterion) ve tapınaklar bu yapıların temelini oluşturmaktadır (Akurgal, 2014).

Antik dönemde tapınaklarda Kahinlerin geleceğe dair bazı görüşler ortaya koyması, aynı zamanda hastaların telkinle, şifalı sularla, şifalı otlarla ve müzikle tedavi ediliyor olması da bu şehirlerin araştırılması konusunda önemini yitirmediğini göstermektedir. Hastaların tedavi edildiği tapınak yapılarına Asklepion ismi verilmiştir. Türkiye'nin ilk Asklepionu (sağlık ocağı) Pergamon Antik Kenti'ne bağlı Bergama Asklepionu'dur.

Antik dönem Anadolu'sunda müzikle tedavi yöntemi, diğer kullanılan hasta tedavi yöntemleriye birlikte ilk olarak asklepionlarda görülmüştür. Asklepionlar, hekimliği ile tanınan tanrı Asklepios adına kurulmuş, kutsal bir alan içinde inşa edilmiş olan şifa dağıttığına inanılan özel yerlerdir. M.Ö. 5. yy. dan itibaren uzun zaman adından bahsettiren ve şifa dağıtan Asklepionlardan en ünlüleri Epidauros, İstanköy ve Bergama Asklepionlarıdır, diğer kalanları ise yalnızca tapınak olarak konumlanmışlardır.

Antik Yunan'da Apollon'un oğlu olan ve sonrasında "hekim tanrı" olarak adlandırılan Asklepios'un hekimlik mertebesine erişme süreciyle ilgili Kemal Kozanoğlu *Asklepios, Aristides ve Asklepion Üzerine* isimli çalışmasında şöyle bir mitolojik hikayeyle değinmiştir:

"Bu hikayede su perisi olan Koronis, Apollon tarafından hamile bırakılır. Hamileyken Arcadia'lı biriyle birlikte olup Apollon'u aldatır ve bir karga bu durumu Apollon'a aktarır. Apollon'un kız kardeşi Artemis de bu durum kaldıramayıp Koronis ve sevgilisini öldürdüğü için Apollon anne karnından çocuğu alır. Onu büyütmesi için at adam Khiron'a götürür. Bu kişi hastalık tedavisinde uzman olduğu için Asklepios'a bu konuda eğitim verir ve cerrahlığı, otlarla tedaviyi gösterir "(Kozanoğlu, 1995: 30).

Daha sonrasında Asklepios öğretilerini yaymak ve şifa dağıtmak için bu yapılar kurulur ve antik çağın sonlarına kadar Asklepios kültü önemini kaybetmediği, buralarda tedaviyi ise Asklepia adı verilen hekim-rahiplerin yaptığı bilinmektedir.

4.1.2. Selçuklularda Müzikle Tedavi

Türkler, tarihte Anadolu'yu bir bütün olarak ele geçirip, yerleşen ilk uygarlıklar olmuşlardır. Orta Asya'dan Anadolu'ya göç ve akınlarla gelmişler, hoşgörülü yapıları ile buradaki halkla kaynaşıp kendilerini sevdirmişlerdir. Selçuklu Uygarlığı Anadolu'da 1071-1300 yılları arasında varlığını sürdürmüş, hayat buldukları bu yıllar arasında da özellikle Orta Asya'dan belirli unsurları barındıran mimari ustalıkları ile de adlarından bahsettiren bir uygarlık olmuşlardır. Devletin merkezi olan Konya'da bugün hala ziyaret edilebilen birçok yapılarla beraber Anadolu'nun birçok yerinde bıraktıkları yapılarında kullandıkları çinicilik, ağaç işçiliği, minyatür sanatı, eğri yontma tekniği Selçukluları mimari ve sanatta ileri bir toplum haline getirmektedir. Yapısal olarak bakıldığında ise hamamları, bakımlı yolları, kervansarayları, sarayları, su kemerleri, taş köprüleri, medreseleri, camileri, rasathaneleri, kütüphaneleri, hamamları ve bu yapılarda kullandıkları yüksek kapıları ve süsleme teknikleriyle sanat konusunda kendilerine hayranlık uyandırmaktadırlar. Bu yapılardan biri de darüşşifalardır. Darüşşifalar müzikle tedavinin de uygulandığı hastane yapılarıdır.

Türklerde müzikle tedavi 6-7 bin yıl öncelerine kadar dayanmaktadır. Orta Asya'da *Baksı* diye adlandırılan şaman müzisyenlerce birçok hastalık için tedavi çalışmaları yapılmıştır. İnsanların psikolojik, fiziksel, zihinsel ve sosyal alanlarda sağlıklı bir birey olarak hayatlarının devamını sağlaması için müzikle ilgili yapılan çalışmaların bir tıp birimi haline getirilmesi ise Selçuklu Devleri dönemine rastlamaktadır. Bir Selçuklu Türkünün Şam'da inşa ettirdiği Nureddin Hastanesinde, birçok ünlü hekimlerin hastaların tedavisinde müziği kullandıkları bilinmektedir. Hatta 17. yy.da bile bu tedavinin devam ettiğine dair bilgilerin Evliya Çelebi seyahatname notlarında mevcut olduğu bilinmektedir (Çoban, 2005). Selçuklu

İmparatorluğu döneminde sanatın en ince noktasına kadar işlendiği birçok yapı gibi darüşşifalar da oldukça etkili kullanılan hastanelerdir. Darüşşifa yapıları daha sonrasında Osmanlı İmparatorluğu döneminde de kullanılmaya devam edip müzikle tedavi unsurunu günümüze kadar taşıyacak yapılar oldukları bilinmektedir.

4.1.3. Osmanlılarda Müzikle Tedavi

Anadolu, altı yüz yıl boyunca (1299-1923) dünyanın birçok yerini elinde bulunduran ve islam dünyasına da önderlik yapmış olan Osmanlı İmparatorluğu'na da ev sahipliği yapmış ve stratejik açıdan güç kaynağını oluşturmuştur. Önce Bursa, sonrasında Edirne ve İstanbul merkez yerleşimleri olmakla birlikte Doğu Avrupa ve Balkanlar'a kadar devletin toprak genişliğini ellerinde bulundurmuşlardır. Hüküm sürdükleri bu dönemler içinde kültür ve sanat alanında yüksek gelişim göstermişler ve bunun sonucunda çini, mücevhercilik, minyatür, kumaşçılık, ağaç kakmacılığı, halıcılık ve özellikle mimari açıdan çok önemli eserler ortaya koymuşlardır. Mimariyi oluşturan eserler türbeler, kütüphaneler, medreseler, köşker, hamamlar, iş hanları, saraylar, konaklar, külliyeler gibi yapılardır. Bu yapılardan biri de müzikle tedavinin de uygulandığı darüşşifalardır.

Osmanlı döneminde askeri mücadelelerde askeri morali yüksek tutmak için mehter müziğinin kullanıldığı bilinmektedir. Bu musikinin o dönemin askerleri olan Yeniçeri Ocağı'na tanıtılması konusunda Hacı Bektaş Veli dergahının da etkisinden bahsedilmektedir. Mehter Takımının savaş öncesinde söylediği “gulbang” denilen sözler de Hacı Bektaş Veli'ye ithaf görülmektedir. Osmanlı döneminde musikinin hem askeri moral açısından güçlü tutmak, dini hisleri güçlendirmek, toplumun acı, sevinç, mutluluk gibi duygularını yaşatmak, örf ve nasihat gibi birçok unsuru da korumak amaçlı kullanıldığı bilinmektedir.

Bunun yanı sıra Türk Musikisi'nde beş seslilikten farklı olarak bir gamda kullanılan koma olarak adlandırılan aralıklar, müzikal açıdan Türk musikisine ayrı bir renk ve değer katar (Güvenç ve Akçay, 2020). Tüm bu müzikal renklilik de

musikinın sadece insanları eğlendirmek, coşturmak, güçlendirmek için kullanılmasının yanı sıra da insan sağlığı açısından tedaviye eşlik etmesini de sağlar. Türk müziğinde bu çok çeşitliliğin oluşturduğu makamların insan sağlığı açısından olumlu etkileri yıllar içerisinde farkedilmiş ve müzik bir tedavi yöntemi olarak da kullanılmaya başlanmıştır.

Osmanlı döneminde müzikle tedavi açısından bu konulara dair birçok inceleme yapmış müzik insanları olan Razi, Farabi ve İbni Sina'dan fayda sağlamışlardır. İbni Sina'nın ünlü eseri *el-Kanun fi't-Tıbb*'ı Türkçe'ye çeviren Tokatlı Mustafa Efendi'nin öğrencisi olduğu bilinen Hekimbaşı Gevrekzade Hasan Efendi *Netiicetül-Fikriyye ve Tedbir-i Veladeti'l Bikriyye* adındaki eserini kaleme alırken eski kaynaklardan ve özellikle İbn Sina'nın *el-Kanunfi't-Tıbb* kitabından faydalandığı görülmektedir. Hekimbaşı Gevrekzade Hasan Efendi'nin ele almış olduğu bu eserin bölümlerinden biri olan çocuk psikiyatrisi açısından musiki makamlarından bahsettiği bölümünde musiki makamlarının çocuk hastalıklarından hangilerine iyi geldiğinden bahsedilmektedir.

Mehmet Gezer *Müzik Terapisi Ders Notları* kitabında Hekimbaşı Gevrekzade'nin makamların hangi hastalıklara iyi geldiğine ithafen bahsine göre Rast makamının çocuklarda felç hastalığını tedavi etmede kullanıldığı, Irak makamının çocuklarda menenjit, afakan hastalığını tedavi etmede kullanıldığı, Isfahan makamının çocuklarda zihin açıklığı ve zeka için faydalı olduğu ve ateşli hastalıkları tedavi etmede kullanıldığı, Zirefgend makamının felç, sırt ağrısı, kulunç hastalıklarını tedavi etmede büyük tesir gösterdiği, Rehavi makamının baş ağrısına, burun kanamasına, balgam tedavisine iyi geldiği, Büzürk makamının beyinde çıkan şiddetli hastalıklara, kuvvetsizliği ortadan kaldırmaya, korku ve sevda gibi duygusal durumları tedavi etmede, Zengüle makamının kalp hastalığı, menenjit, mide yanması ve karaciğer hararetini tedavi etmede, Hicaz makamının idrar zorluğunu tedavi etmede, Buselik makamının beyni boşaltıcı etkisinin olduğu, kalça ağrısı ve göz hastalıklarına iyi geldiği, Uşşak makamının bütün organlara iyi geldiği ve çocukların uykusunu getirmek için kullanıldığı, Hüseyini Makamının karaciğer, kalp iltihaplarını

kurutmak için ve humma nöbetini sonlandırmak için kullanıldığı, Neva makamının kalça ağrısını dindirmek için kullanıldığı şeklinde bahsetmektedir (Gezer, 2020).

Hekimbaşı Gevrekzade Hasan Efendi'nin bu kısmı kaleme alırken, kendinden yaklaşık olarak bir yüz yıl kadar önce yaşayıp ve 1633'te hayatını kaybettiği bilinen Osmanlı'da hem şair hem hekim olan Şuuri Hasan Efendi'nin hangi makamlarının hangi tür hastalıklara şifa olduğuna dair yazdığı yazılardan faydalanmıştır. Bu konu üzerinde bahsettiği bulgular da şu şekildedir:

Rast makamının felç hastalığına, Irak makamının mizacı hakir olan kişilere, kalp çarpıntısına, Isfahan makamının zihni açıp zekayı artırdığına, Zirefgend makamının sırttaki ağrılara ve kulunç ağrılarına, Rahavi makamının baş ağrılarına, Büzürk makamının ateşli hastalıklara ve korkuya, Neva makamının kadınlara, Zengule makamının kalp hastalıklarına, Hicaz makamının idrar zorluğuna, Buselik makamının kulunçlara ve bel ağrısına, Uşak makamının gut hastalığına, uykusuzluğa, Hüseyni makamının da kalp, karaciğer, mide ve sıtma hastalıklarına faydalıdır (Ak, 2013).

Musiki konusunda bugün üstad sayılabilecek isimlerden biri olan Safiyüddin Urmevi makamların gelişigüzel değil de günün şifa açısından belirli saatlerde icra edilmesinin insanın iç dünyasında daha iyi hissedileceğinden ve ruhunu da dinlendireceğinden bahsetmektedir. Bu konuda bahsi geçen makamlar ve vakitlerinden şu şekilde bahsedilmektedir:

Rehavi makamı fecir vaktinden önce, Hüseyni makamı tan yeri ağardığı vakit, Rast makamı kuşluk zamanı, Zirgüle makamı öğlende, Hicaz makamı öğle ve ikinci namazları arasındaki vakitte, Irak makamı ikindide, Isfahan makamı gün batımında, Neva makamı aşkam, Büzürk makamı yatsı zamanı, Zirefkend makamı ise uyku vaktinde icra edildiğinde ruhu dinlendirme açısından diğer zamanlara göre daha etkili olacaktır (Somakçı, 2003).

Bunun yanı sıra eski Türk hekimlerine göre Hüseyni makamının Araplara, Irak makamının Acemlere, Uşşak makamının Türklere ve Buselik makamının Rumlara daha çok dinletildiğinden bahsetmektedirler.

Duygu durumu açısından da insanlar üzerindeki makamların etkileri şu şekilde açıklanmaktadır:

Irak makamı insana hayatına, Zîrgüle makamı uyku hali, Rehavi makamı duygu ve hissiyat açısından derinlik, Hüseyni makamı, güzellik, Hicaz makamı tevazu, Neva makamı mertlik ve yiğitlik, Uşşak makamı, mutluluk ve gülme hissi verir (Somakçı, 2003).

Tüm bu bilgiler ışığında makamların çocuk ve yetişkinlerdeki hastalıkları iyileştirmede etkili olarak kullanıldığı, hangi saatte dinlendiğinde daha etkili olduğu ve milletlere göre hangi makamların daha etkili geldiğine dair bilgiler aşağıdaki tabloda düzenli bir şekilde gösterilmektedir.

Tablo 1: Müzikle Tedavide Kullanılan Makamların Kişilere, Hastalıklara, Günlere ve Milletlere Göre Dağılımı

Makamlar	Çocuklarda	Yetişkinlerde	Zamanlara göre	Milletlere göre	Duygu durumuna göre
Rast	Felç	Felç	Kuşluk		
Irak	Menenjit	Kalp çarpıntısı	İkindide	Acemler	İnsan hayatına
İsfahan	Ateşli Hastalıklar	Zihin açma, zeka	Gün batımı		
Zirefgend	Felç, kulunç	Sırt, kulunç	Uyku vakti		
Rehavi	Baş ağrısı, burun kanaması	Baş ağrısı	Fecr vaktinden önce		Duygu derinliği
Büzürk	Beyinde şiddetli hastalıklar	Ateşli hastalıklar, korku	Yatsı zamanı		
Zengüle	Kalp,menenjit, karaciğer, mide	Kalp hastalıkları	Öğlende		Uyku hali
Hicaz	İdrar zorluğu	İdrar zorluğu	Öğle ve ikindi arası		Tevazu

Buselik	Kalça ağrısı, göz hastalıkları	Kulunç, bel ağrısı		Rumlar	
Uşşak	Bütün organlara,uyku getirmek için	Gut, uykusuzluk		Türkler	Mutluluk, gülme
Hüseyini	Karaciğer,kalp iltihabı, humma nöbeti	Kalp,karaciğer, mide,sıtma	Tan yeri ağardığı zaman	Araplar	Güzellik
Neva	Kalça ağrısı	Kadınlara	Akşam		Mertlik, yiğitlik

5. ANADOLUDA MÜZİKLE TEDAVİ HASTANELERİ

5.1. Asklepionlar

Antik çağda, hekimlerin düşüncesine göre hastalığı oluşturan en önemli unsur hava olarak bilinmekteydi. Bu sebeple, hastalığı birçok yönden tedavi etmek için kurulan asklepionların konumları oldukça önem arz etmekteydi. Asklepionların sert rüzgar almayan, ılıman iklim özelliğine sahip, çok güneş alan, açık ve havadar bir konuma sahip, denizden de çok uzak olmayan yeşil yamaçlara kurulması gerektiği görüşü olduğu bilinmektedir. Hipokrates ve Aristoteles'in de bu konudaki görüşleri asklepionların kurulacağı alanların bu şekilde olması gerektiği görüşünü desteklemektedir. Bu konumlandırmanın yanı sıra madeni ve termal su kaynaklarına yakınlığının da göz önünde bulundurulması gerektiği görüşü bilinmektedir (Bakır ve Başağaoğlu, 2019).

Asklepionlar tarihte dini yönün de etkili olduğu tedavi merkezleri aynı zamanda da tapınak olarak bilinmektedirler. Esas amacı tedavi yapmak, bunun yanında da yine bir yerleşim yerinin yani günümüzdeki antik kentlerde var olan bir çok benzer yapının da etrafında yer aldığı tapınak görevi gören yapılarıdır. Tarihte yaklaşık 300 asklepionunun varlığından bahsetmek mümkündür ve bunların en ünlüleri ise Epidauros, Kos (İstanköy) ve en ünlüsünün de Bergama Asklepionu'dur.

5.1.1. Bergama Asklepionu ve Asklepion'da Uygulanan Tedavi Şekilleri

Bergama Asklepionu, İzmir'den Bergama'ya gelen ana yoldan, şehre girilince 1,5 km sonra solda kalır. Bergama'lı Aristakhminos'un oğlu Arkhias, Madra Dağı'nda avlanırken attan düşüp ayağını kırar. Epidauros Asklepionu'nda tedavi gördüğü için bu hekim rahiplerden bazılarını buraya getirip M.Ö. 4. yy. da burayı da bir sağlık şehrine dönüştürdüğü bilinir.

IV. yy. ın ortalarında Misi Dağları'nın eteklerinde Ayvazlı mevkii diye adlandırılan konumda Akropol yani yukarı şehirden (günlük yaşamın geçtiği ana yerleşim yeri) uzak bir konuma inşa edilmiştir. Konum itibarıyla temiz havanın

ve su kaynaklarının bol olduğu uygun bir mevkidedir. İnşa edildiği zamanda birkaç rahip-hekimin olduğu küçük bir mabed şeklinde varlığını sürdürmekteydi.

Bergama Asklepionu'nu diğer asklepionlardan ayıran ise Galen adı verilen hekimin bu asklepionda hizmet vermesi ve asklepionun yaklaşık 15 yy. toprak altında kalıp bugün hala ziyaret edilebilir durumda olmasıdır. En parlak dönemi olarak adlandırılan dönem M.S. II. yy. da ününün de artması ve hastaların böyle bir yerin varlığından haberdar olup gelmeleriyle hasta sayısında oldukça artış olmuştur. Bu nedenle de alanını büyütmek durumunda kalmıştır.

Kazılarda bulunan kalıntılara göre ve buna göre çıkarılan yerleşim planına göre alışveriş yapılabilen dükkanlarla ve yazıtlarla dolu giriş bölümü bulunmaktadır. Bu yolun son bölümü kutsal yola bağlanır ve sütunlardan oluşan bir girişe kadar devam eder. Güneyinde Asklepion sunağı yani adak alanı ve güney doğusunda ise uyku odaları ve kaplıca bölümü olan Telesphor Tapınağı yer almaktadır. Girişten sonraki büyük alanda mermer havuzların arkasında kutsal çeşme, bu bölümü Telesphor Tapınağı'na bağlayan bir koridor ve yatakhane bulunmaktadır. Aesculape'nin heykelinin de bulunduğu iki katlı tapınak, 5000 kişi oturma kapasiteli bir tiyatro, Roma imparatorlarından Adrian'ın heykelinin de bulunduğu kütüphane, batı ve güney kısmın kesiştiği yerde sütunlu bir yolla bağlantılı latrinalar (tuvaletler), atık suların taşındığı su kanalları bulunmaktaydı (Bakır ve Başağaoğlu, 2019).

Kutsal bir yer olarak görülen asklepionda ne birinin ölmesine, ne de birinin doğurmasına izin verilmediği bilinmektedir. Hastaların önce büyük kapıda muayenesi yapılır, tedavi imkanı varsa içeri alınır ve eğer bir kişi son anlarını yaşıyorsa asla içeri alınmaz ve kutsal bir yerde birinin ölmesine izin verilmez. Bu yüzden bir kişi asklepiona alınıyorsa muhakkak iyileşeceğini düşündüğü ve kendini buradaki tedaviye bıraktığı söylenmektedir. En önemli şeylerden biri de insanların inanması ve kendini buradaki hekimlere teslim etmesidir. Gelenlerden maddi durumlarına göre ücret alınırken, Bergamalılardan ücret alınmadığı bilinir. Hastaların temizliğine çok önem verildiği, adak veren ve temiz olan hastanın buraya alındığı, hastaların tanrı heykellerinden şifa diledikleri bilinir.

Geçilen koridorları kandillerin aydınlattığı, tütsülerin yandığı ve bu yol boyunca ışık, müzik ve ses oyunları ile insanların tedaviye hazırlandığı bilinmektedir. Bugün içeriğini tam olarak bilemediğimiz bazı ilahi müziklerin tedavi aşamasında kullanıldığı bilinmektedir (Bayatlı, 1993).

Uyuşturucu etkisi yapan afyon ile insanların uykuya dalıp hipnotize olmasını sağlayan süreçte müziğin de eşlik ettiği bilinmektedir. Hastalar iyileşince yapılan törende yapılan müziğin ise tedavidekinden farklı olduğu düşünülmektedir.

Hastaların buraya geldikleri ilk gün rüya görmeleri ve tedavi için bazı ip uçları bulmaları gerektiği söylendiği bilinir. Kalıntılardan elde edilen sonuçlara göre bir çok psikolojik rahatsızlığı olan hastanın Asklepios tarafından flüt ile tedavi edildiği, sonrasında ise hekim-rahiplerin at kemiklerinden ve bir bitki sapından aletle tedaviye devam ettikleri düşünülmektedir (Ak, 2013).

Bir hastanın iyileşmesi öbür hastalara manevi olarak destek olduğu gibi, yapılan müzik ve tiyatro benzeri gösterilerle de hastaların neşesi yerine getirilirdi. İyileşen hastaların sonuçlarının tablet ve tunçtan yapılmış levhalara yazılıp tapınağın en çok görülen yerine asıldığı bilinmektedir (Cihad, 1974).

5.2. Darüşşifalar

Darüşşifalar, genelde Selçuklu ve Osmanlı döneminde inşa edilmiş tıbbi ve alternatif yöntemlerin kullanılarak insanların tedavilerinin yapıldığı hastanelerdir. Kelime kökeni Arapça olup *dar:ev* ve *şifa:sağlık* hecelerinin birleşimiyle oluşan sağlık evi yani hastahane anlamına gelmektedir. Darüşşifalarda; göz hastalıkları, dahiliye, deri hastalıkları ve akıl hastalıkları hastaların cinsiyeti, dini, dili, yaşı ve uyruğu ayırt edilmeksizin tedavi edilmekteydi. İlaç tedavisi yanı sıra ruhsal tedavi için de bazı yöntemler kullanılmaktaydı. Eğer bitkilerden elde edilecek bir ilaç varsa da karışım yine bu hastanelerde hazırlanmaktaydı. Bu hastanelerde, hastaların tıbbi tedavi yöntemlerinin yanında hastaların tıba alternatif yöntemlerden biri sayılan müzikle de tedavi edildiği bilinmektedir (Bakır ve Başağaoğlu, 2019).

5.2.1. Selçuklular Döneminde Müzikle Tedavi Yapılan Şifahaneler

Bu bölümde Selçuklu Devleti Dönemi'nde Anadolu'da müzikle tedavi uygulamalarının yapıldığı darüşşifalar incelenecektir. Bu şifahanelerin sırasıyla Mardin Eminüddin Maristanı, Kayseri Gevher Nesibe Darüşşifası, Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası ve Amasya Amber Bin Abdullah Darüşşifası oldukları bilinmektedir.

5.2.1.1.Mardin Eminüddin Maristanı (1104-1122)

Mardin'de kentin güneybatısında Maristan Mahallesi ya da Mesken Mahallesi denilen semtte Artuklu Sultanı Necmettin İlgazi ile kardeşi Eminüddin'in inşa ettirdiği bir külliye'dir. Külliye, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde inşa edilmiş olan belli yapıların bir arada bulunduğu yapılar topluluğuna verilen isimdir. Eminüddin külliyesi cami, medrese, hamam, çeşme, maristan (darüşşifa), bimaristan (akıl hastanesi) yapılarından oluşmaktadır. Külliye'nin mimarı hakkında kesin bir bilgi yoktur. Bölgenin coğrafi şartları nedeniyle tek bir hizada inşa ettirilemeyen yapı belirli kot farklarıyla inşa ettirilmiştir. Genişçe bir alanda yer alan hamamın batısına doğru konumlanan avlunun güneyinde cami, kuzeyinde yamaca yaslı bir medrese yer almaktadır. Caminin doğu kesiminde bir namazgah bulunur. Bugün var olan yapı topluluğunun içinde ise darüşşifanın yerini gösteren herhangi bir kalıntı bulunmamaktadır (Cantay, 2014).

Süheyl Ünver'in ise *Selçuklu Tababeti* adlı çalışmasında medrese, cami, hamam ve hastane yapılarından bahsettikten sonra darüşşifa yapısının da Katip Ferdi'nin Artukiyye Tarihi'ne dayanarak darüşşifanın konumunun bu kitapta harap bir şekilde bahsedildiğine işaret ederek Necmeddin'in gömülü olduğu Cami ül-asfar'ın karşısında bulunduğundan bahsetmektedir. Bu yapının geçmişte var olduğunu fakat daha sonrasında yıkılmış olabileceği görüşünden de bahsetmektedir. Ünver'in yine belirttiğine göre de o dönem hamam *Maristan Hamamı*, çeşme de *Maristan Çeşmesi* olarak anılmaktadır (Ünver, 2014).

Başvekalet Arşivi Tıp dosyalarında tespit edilen belgelere göre darüşşifa yapıldığı ve kullanıldığı dönemde tam olarak bir hastane görevi görmekte ve XIX.

yy.a kadar çalışır durumda olduğu belirtilmekle birlikte, planı hakkında bilgi mevcut değildir. Külliyyede bulunan çeşme ve hamamdaki suyun ise tıp tarihi açısından ve hastalıklara şifa olması açısından da çok önemli olduğundan bahsedilmektedir (Ünver, 1940: 18-19). Oktay Aslanapa *Anadolu'da İlk Türk Mimarisi Başlangıç ve Gelişmesi* kitabında Anadolu'da bu külliyenin ilk külliye olmasından dolayı önemini büyüklüğünden bahsetmektedir (Aslanapa, 2007).

5.2.1.2. Kayseri Gevher Nesibe Darüşşifası (1204-1206)

Anadolu Selçuklu Devleti'nin ilk inşa ettirdiği, hem darüşşifa hem de tıp merkezinin bir arada bulunduğu sağlık yapısı olarak bilinmektedir. 1204-1206 yıllarında Selçuklu sultanı Kılıçarslan'ın kızı Gevher Nsibe tüberküloz hastalığından dolayı vefat ettiği için kardeşi Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından yaptırılmıştır. Yaptırıldığı dönem içerisinde Kayseri'de Selçuklulara ait yaklaşık 15 tane daha medrese olduğundan bahsedilmekle birlikte ilk tıp merkezi olma özelliğini de elinde bulundurmakta olduğu bilinmektedir.

1210-1214 yılları arasında da İzzettin Keykavus tarafından bir tıp medresesi eklenmiştir. İki yapı da açık avlulu olması dolayısıyla Selçuklu mimarisi özelliğini göstermektedir. Batıda şifahane doğuda ise medrese yapısı bulunmaktadır. Her ikisi de açık avlu etrafında dörder eyvandan oluşmakta ve aralarında geçişi sağlayan beşik tonozlu darca bir geçit bulunmaktadır.

Tıp eğitimi alınan ilk medresedir. Gevher Nesibe Medresesi ve Şifahanesi'nde Selçuklu hükümdarlarından Alaaddin Keykubat'ın sağlık bakanı (nazır) olarak bilinen Ekmeleddin bey eğitim vermiş ve hocalık görevini icra etmiştir. Ünlü Türk hekimlerinden Seyit Samet Gevher, Ebubekir, Ali Şinasi, Gazanferi, Yakubi, Ebu Salim Ibni Kübra, Sucauddin Ali Bin Ebu Tahir, Nesibe Medresesinde eğitim alıp kendilerini yetiştirmişler ve hocalık mertebesine erişmişlerdir.

Gevher Nesibe Medresesinde hekim, göz doktoru, cerrah, ruh hastalıkları koğuşları ve akılhanesi asistanlık yapan yardımcılarının bulunduğu ve medresede

eczane bölümünün olduğu bilinmektedir. Bölümler arasında en şahsına has olan bölüm ise ana eyvanın sol tarafında konumlanan hasta kısımlarının arka bölümüne konumlanmış olan bimarhanedir. Bimarhane yani akıl hastanesi bölümünde, akıl sağlığı yerinde olmayan kişilerin tedavi edildiği bilinmektedir. Bu medresedeki şahsına münhasır durum ise on sekiz bölüme ayrılmış olan odaların duvarlarında ses kanallarının mevcut olmasıdır. Bu kanallar vasıtasıyla hastalara bazı müzik sesleri ve su sesleri verildiği, böylelikle hasta olan kişilerin tedavisinin sağlanmak istendiği bilinmektedir (Şengül, 2008).

Gevher Nesibe Şifahanesi şimdilerde Erciyes Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsüne ayrılmış ve düzenlenerek 14 Mart 1982 tarihinde Tıp Tarihi Müzesi olarak hizmete açılmıştır.

Gevher Nesibe Sultan'a ait olan bir türbe de medrese bölümünün kuzeydoğu kesiminde konumlanmaktadır. Çifte Medresenin şifahanesinin taş kapısının üzerinde inşa tarihinin olduğu bir kitabesi bulunmaktadır. Kitabenin hemen alt kısmında işlemeli bir taş kemer ve kemerin etrafında karşılıklı bir şekilde Selçuklu motifleri bulunmaktadır. Bu motiflerden biri de bir daire üzerine birbirine dolanmış iki yılanı andıran bir figür ve bu iki yılanın arasında ise Selçuklu madalyonu olarak adlandırılan bir motif bulunur.

5.2.1.3. Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası (Turan Melik Darüşşifası) (1228-1229)

Anadolu Selçuklu İmparatorluğu zamanında Mengücekoğullarından Ahmet Şah ile Melike Turan aracılığıyla 1228 tarihinde bugünkü Sivas'ın Divriği ilçesinde yaptırılmıştır. Ahmet Şah, annesiyle beraber camiyi yaptırırken, eşi Turan Melik Hatun'un da cami ile yan yana olan darüşşifahaneyi yaptırdığı bilinmektedir. 1700'lerde medrese haline getirilip, bundan sonra da Şifahaye Medresesi olarak adlandırıldığı bilinmektedir.

Camii ve darüşşifanın yapımını sanatkar ve mimar olarak Ahlatlı Hürremşah ve Tiflisli Ahmet'in üstlendiği bilinmektedir. Caminin bitişiğinde yaptırılan şifahanenin olduğu dikdörtgen plana sahip olan yapı, Divriği Kalesi'nin yer aldığı

kayaç tepenin güney batı yamacının doldurulup kullanılmaya hazır hale getirildiği meyilli bir alanda bulunmaktadır.

İki katlı darüşşifhanede, orta bölümün üstünü kapatan üç tonozun olması ve diğer tonoz ile kubbelerin Selçukluların süsleme açısından zengin taş mimarisinde oluşu, mekanı görüldüğünden çok daha büyük ve gösterişli hale getirdiği görülmektedir.

1985 yılında UNESCO tarafından Dünya Kültür Mirası listesine kabul edilen Divriği Ulu Camii ve Şifahanesinin Anadolu'da müzikle tedavinin uygulandığı merkezlerden birisi olduğu bilinmektedir.

5.2.1.4. Amasya Anber Bin Abdullah Darüşşifası (1308-1309)

Amasya Darüşşifası, İlhanlılar döneminde İlhanlı hükümdarı Muhammed Olcayto Hüdabende'nin eşi Yıldız (İldeş) Hatun'un isteğiyle kölesi olarak bilinen Anber Bin Abdullah ve Anadolu Emiri Ahmet Bey tarafından inşası gerçekleştirilmiştir ve Amasya Yakutiye Mahallesi'nde, Yeşil Irmak'ın paralelinde caddenin kenarında medrese tipi bir planda konumlanmıştır (Yasar, 2007).

Amasya Darüşşifasını diğer darüşşifalardan farklı kılan en önemli özellik, tüm dünyada akıl hastası insanların su sesi ve müzik vasıtasıyla iyileştirildiği ilk yer olmasıdır. Aynı zamanda da sadece hastane olarak değil bununla birlikte tıp öğrencilerine ders verilip hekim yetiştirilen bir yapı olarak bilinmektedir. Ses titreşimlerinden doğan frekansların insanların beyin hücre ve dokularına olumlu etki ettiği düşüncesi ile akıl hastaları müzikle tedavi edilmiş ve dönemin hem eğitim kurumu hem de önemli bir tedavi merkezi haline gelmiştir (Çoban, 2005).

Darüşşifa her ne kadar eyvanlı bir medrese şeklinde yapılsa da ruh ve akıl hastalıklarının tedavisinde etkili rol aldığından dolayı bimarhane-tımarhane olarak kullanılmış ve Evliya Çelebi de gezi notlarını aldığı Seyahatname'de müzik ile tedavi uygulanan bölümü *Miskinler Tekkesi* şeklinde ele almıştır (Altınölçek, 2014). Fatih Sultan Mehmet Döneminin ünlü doktorlarından olan Amasya'lı Hekim Şerefeddin Sabuncuoğlu'nun bu hastanede tedavi olmaya gelen akıl hastalarına cerrahi bazı müdahalelerde bulunduğu, Mücerrebname adlı ilk deneysel tıp eseri olarak kabul

gören çalışmasında hastalıkları tedavi etmek adına bir çok çeşit ilaç, macun ve kremler yazdığı bilinmektedir (Yaşar, 2007).

5.2.2. Osmanlılar Döneminde Müzikle Tedavi Yapılan Şifahaneler

Bu bölümde Osmanlı Devleti Dönemi'nde Anadolu'da müzikle tedavi uygulamalarının yapıldığı darüşşifalar incelenecektir. Bu darüşşifaların sırasıyla Bursa Yıldırım Bayezid Darüşşifası, İstanbul Fatih Darüşşifası, Edirne II. Bayezid Darüşşifası, Manisa Hafza Sultan Darüşşifası, İstanbul Süleymaniye Darüşşifası ve Enderun Hastanesi oldukları bilinmektedir.

5.2.2.1. Bursa Yıldırım Bayezid Darüşşifası (1400)

Yıldırım Bayezid Darüşşifası, Yıldırım Camisi'nin 200 m. kadar güney doğusunda konumlanan külliye yapılarının bölümlerinden biri olarak Yıldırım Beyazid tarafından 1390-1394 yıllarında yaptırılmıştır. Osmanlı Devletinin ilk hastanesi olarak kabul gören darüşşifahanenin kullanıma açıldığı dönemde 1 başhekim, 2 eczacı, 2 şerbetçi, 2 hekim, 1 ekmekçi ve 1 aşçıdan oluşan bir ekip ile hizmet vermektedir. Ayrıyeten Yıldırım Beyazid'in talebiyle Mısır Sultanı Berkok vasıtasıyla, dönemin en ünlü doktorları arasında yer alan Şemsettin Sagır da hastanede görev aldı. Külliye'nin darüşşifa bölümünde ruh ve sinir hastalarının da tedavisi yapılmaktaydı ve sadrazam Çandarlı İbrahim Paşa'nın da tedavi görüp sağlığına kavuştuğu bilinmektedir. Yirmi odasının olduğu bilinen hastanede önceleri akıl hastalarının tedavisi için bir bölüm ayrılrsa da sonraları tamamen akıl hastaları için hizmet vermiş olup 19. yy. sonlarına kadar yaklaşık olarak 400 yıl kadar kullanıldığı bilinmektedir (Samuk, 1980).

Yıldırım Bayezid darüşşifası için Evliya Çelebi *Seyahatname*'de şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Merhum ve mağdur Bayezid-ı Veli Vakıfnamesinde hastalara deva, dertlilere şifa ve divanelerin ruhuna gıda ve def'i sevda olmak üzere on adet hanende ve

sazende gulam tahsis etmiştir ki üçü hanende, biri neyzen, biri kemani, biri musikari, biri santuri, biri udi olup haftada üç kere gelip hastalara ve delilere musiki faslı verirler” (Çelebi, 1944: 470).

Yaklaşık olarak 1560 m² lik eğimli bir alanda inşa edilen Yıldırım Darüşşifası, medrese yapılarında olduğu gibi uzunlamasına bir alana konumlandırılmıştır. Revaklı (kemerli) bir avlunun etrafında yer alan 21 oda, giriş kısmından başlamak üzere sağ ve sol tarafta bulunan bir eczane odası, iki mutfak odası, en dipte yer alan iki hekim odası ve hekim odalarının ortasında bulunan yemekhane odasından oluşan darüşşifa arazinin eğimli olmasından dolayı kademeli olacak şekilde inşa edilmiştir.

Darüşşifanın planı sık sık karşılaşılan dikdörtgen medrese yapısından biraz daha farklı olarak medrese planına uygun fakat tek bir blok içinde olduğu görülmektedir. Darüşşifa, kemerleri tutan iç ve dışta iki sıra şerit tuğla ve bunların arasında da testere dişi şeklinde dizilmiş tuğla yapısıyla inşa edilmiştir ve bu yapı özelliği yapıyı ilk Osmanlı dönemi darüşşifa mimarisinin önemli bir örneği olma özelliğini göstermiştir. Tedavide kullanılan ve birimlerin işlevini yürütmede en büyük sorun olan suyun, hem kanallara hem de avlu ortasındaki havuza aktarıldığı bilinmektedir. Darüşşifadaki bölümler taş ve tuğladan oluşan kemerlerle dış mekana açılmaktadır. 1855 depreminde hasar gören darüşşifa bir dönem baruthane olarak da hizmet vermiştir (Cantay, 2014). Günümüzde ise sadece yıkık duvar harabelerinin kaldığı bilinmektedir.

5.2.2.2. İstanbul Fatih Darüşşifası (1470)

Fatih Darüşşifası, Fatih Sultan Mehmet’in İstanbul’u fethinden sonra inşası Fatih Camii’nin güneydoğusuna yaptırılmıştır. Fatih Darüşşifası, 1470 yılında hizmet için çalışmaya başlamış ve 1824 yılına kadar hizmetine devam etmiştir. Günümüzde İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi’nin temelini oluşturan bu yapının herhangi bir şekilde izine rastlanamamaktadır (Güvenç, 2020).

72.000 m²’lik bir alana sahip olan bu külliyeinin içinde cami, 8’i orta eğitim

için olmak üzere 16 medrese, 8'i yüksek öğrenim için sıbyan mektebi, türbe, tabhane, kütüphane, imaret, kervansaray ve darüşşifa yapılarının bulunduğu bilinmektedir. Darüşşifa, külliye'nin güneydoğusunda, 45.5x45.5 m uzunluğunda, kare yapıda inşa edilmiştir. Darüşşifanın ortasındaki avluda bir şadırvan bulunmaktadır. Avlunun etrafında kubbeli odalar bulunmaktadır. Odaların bir kısmı hastaların tedavisi için ayrılmışken, bir kısmı ise kiler ve mutfak olarak kullanılmıştır. Darüşşifanın ortasındaki kubbeli alan da yemekhane olarak kullanılmıştır.

Sağlık için temizliğin şart olduğu inancından dolayı 1577 yılında hastaların hem kıyafetlerinin hem de kendilerinin temizliğine hizmet vermek için hamam yapısı eklenmiştir. Külliye kayıtlarına göre yapıda 2 hekim, 1 eczacı, 2 hasta bakıcı, 2 aşçı, sarf emini, kehhal, vekilharç, kapıcı, hademe, mahzen emini ve duvarlarının temizliğinden sorumlu bir kişi olacak şekilde toplamda 15 çalışan bulunduğu bilinmektedir. Hekimlerin dil, din, ırk fark etmeksizin şifahaneye tedavi için gelen hastaları her gün iki defa muayene ve kontrol ettiği bilinmektedir. Darüşşifahaneye dışarıdan gelip maddi durumu iyi olmayan hastalara verilen ilaç bedeli ve ölen hastaların defin bedellerinin de vakıflar tarafından üstlenildiği bilinmektedir. Depremler sonucunda ciddi zarar görmüş olan darüşşifa yapısının 1824 senesinde tamamen yok olduğu bilinmektedir (Bayat, 2016).

Külliye'ler, içerisinde verilen eğitimin seviyesine bakıldığında aynı zamanda yüksek okul varsayımları nedeniyle üniversite statüsünde de sayılmaktadır. Fatih Darüşşifası'nda sekiz medrese bulunmakta, bunların dördünün de lisans seviyesinde olduğu bilinmektedir. Diğer dördü ise orta öğretim seviyesindedir. Süleymaniye medresesi, tıpta göz mütehassıslığı alanında, tabiat ve cebir alanlarında uzmanlık medreseleri sahip olan ileri seviyede bir külliye yapısıdır. Bunun yanı sıra öğrencilerin fiziksel ve kişisel ihtiyaçlarını giderebilecekleri ve hasta olduklarında hastalıklarının da tedavisinin yapılabileceği alanları da bünyesinde bulunduran gelişmiş bir yapı topluluğudur. Diğer külliye'lerde olduğu gibi Fatih Darüşşifası'nın kullanım amacında da şifahaneye tedavi olmak için gelen akıl hastalarının sağlıklarına kavuşturulması amaçlanmıştır. Hem başka hastalıkların tedavi edilmesi için belli ilaçlar verilmiş, hem de akıl hastalıklarının tedavisinde kullanılan çeşitli

yöntemlerle birlikte musikin de aktif bir şekilde kullanıldığı gözlemlenmiştir (Ramazanoğlu, 2008).

Evliya Çelebi ünlü eseri olan Seyahatnamesi'nde, Fatih Darüşşifası'nda uygulanan tedavi ile ilgili şu şekilde bahsetmiştir:

“Fatihlerin babası Sultan Mehmed'in tımarhanesinin 70 hücre, 80 tane kubbesi ve 200 yol göstericisi vardır. Öğretmeni ve başhekimisi vardır. Eczacılarla uğraşan biri hastalansa onu tımarhaneye götürüp hizmet ederlerdi. Tımarhanede hastalar ipek çarşaflarda yatırılırdı. Her gün ve gün ve gün hastalara hoşlarına gidecek şeyler verilirdi. Vakıf o derece sağlam gelirlidir ki, vakıftan gelen belgede hastalara her zaman keklik, serçe gibi, eti lezzetli kuşların pişirilip verilmesi yazılmıştır. Hastalara ve delilere, deliliğin defedilmesi için sazende ve hanendeler gönderilmiştir. Ayrıca, kadınlara ve Müslüman olmayanlara bile bir köşede tedavi bölümü bulunmaktadır” (Şavk, 2011: 44).

Fatih Darüşşifası hem konumu hem de içindeki bölümler vesilesiyle dönem halkına hizmette oldukça önemli bir yere sahip darüşşifalardan sayılmıştır.

5.2.2.3. Edirne II. Bayezid Darüşşifası (1488)

Osmanlı Dönemi padişahlarından II. Bayezid tarafından Edirne'de Tunca nehrinin kıyısında yapılan imarethanenin bir parçası olarak inşa ettirilmiştir. Darüşşifahane yapısı aslında o dönemde II. Bayezid'in, Kili ve Akkerman fethine çıkmadan önce Edirne'de bir süre kalıp ordunun ihtiyaçlarını gözden geçirdiği bir dönemde ortaya çıkmıştır. Darüşşifa içerisinde cami, imaret, hastane, medrese, hamam, tabhane, köprü ve değirmenin bulunduğu yapılar bütünü olan bir külliye parçası olarak meydana gelmiştir.

İnşası o dönem Saray Mimarı olan Mimar Hayreddin'e teslim edilmiştir. Külliye içerisinde sonradan önemini koruyacağı düşünülen Darüşşifanın akustiğinin, akıl hastalarının müzikle tedavinin uygulanacağı şekilde planlanmıştır. Hastanede hastaların hem müzikle hem de ilaçla tedavi edildiği bilinmektedir. Merkezi sistemle inşasının yapıldığı bilinen bu hastanenin Rönesans dönemi ve hastane tarihinde bir eşinin olmadığı düşünülmektedir. Planı bakımından hem Selçuklu hem de

Osmanlı mimarisine benzemediğinden dolayı 18. Ve 19. yy. hastanelerine öncülük yapıp, örnek teşkil etmiştir (Ak, 2013).

Darüşşifa üç bölümden meydana gelir. İlk bölümde altı tane hasta odası ile dört hizmet odası, ikinci bölümde doktor ve hekimbaşı odaları, üçüncü bölümde yataklı hizmet verilen odalar mevcuttur. Bu dönemde inşa edilmiş olan hastanede bir müzik sahnesinin düşünülmüş olması çok rastlana gelmiş bir durum olmamakla birlikte müzik sahnesi tüm mekana hakim bir durumdadır. Haftanın belirli günlerinde müzisyenlerin gelip yatışı olan hastalara makam musikisi yaptıkları bilinmektedir. Buna ek olarak bu bölümde şadırvanın bulunması ve şadırvandan daimi akan suyun çıkarmış olduğu sesin hastaları rahatlama duygusuyla sarıp sarmaladığı görülmektedir (Gezer, 2020).

II. Bayezid'in başta akıl hastaları olmak kaydıyla diğer hastalar için de hazırlattığı bu musiki heyetinde 7 sazende, 3 hanende (ses icracısı) bulunmaktadır. Sazendelerin icra ettiği enstrümanlar da keman, musikar, ud, santur, ney vb. gibidir. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde bahsettiğine göre bu hastanede tedavi gören hastaların ipek yorganlarla uyuduklar, çok lezzetli yemekler yedikleri, su sesi, müzikle tedavi dışında güzel kokularla da rehabilitasyonlarına katkıda bulunduğu bilinmektedir.

Darüşşifada kokularından yararlanıldığı bilinen çiçekler lale, reyhan, sümbül, şebboy, karanfil, zerrin ve yasemindir. Hastaların yiyecekleri yemekler de hekimlerin tavsiyesi ve talebi üzerine pişirilip, hastalara rahatsızlık durumlarına göre sülün, güvercin, keklik, kaz, üveyik, ördek ve bülbül eti yedirilmektedir (Çoban, 2005).

Avrupa'da akıl hastalarının yakıldığı bir dönemde bu darüşşifada akıl hastalarının hem müzik hem de farklı tedavi yöntemleriyle iyileştirilmeye çalışılması muazzam bir düşüncenin ürünüdür.

Selimiye Kütüphanesi'nde dönem kayıtlarına bakıldığında Edirne II. Bayezid Darüşşifası'nda 2 tabip, 2 cerrah, 1 başhekim, 2 kehhal, 1 eczacı, 4 hasta bakıcı, 1 ölü yıkayıcı, 1 katip, 2 aşçı, 1 vekilharç, 1 ferraş, 1 ambar memuru, 1 kapıcı, 1 hizmetli olmak üzere toplamda 21 kişilik çalışan bulunmaktadır. Darüşşifa'nın 1883 senesinde bakımsızlık yüzünden kapatılıp var olan hastaların İstanbul'da bulunan

Atik Valide Darüşşifası'na gönderildiği fakat İstanbul'da mekan eksikliği oluşmaya başladığında 10 yıl sonra tekrar işletilmeye başlandığı bilinmektedir (Bakır ve Başağaoğlu, 2019).

5.2.2.4. Manisa Hafsa Sultan Darüşşifası (1522)

Manisa'da inşa ettirilmiş olan Hafsa Sultan Darüşşifası, 1539 yılında Yavuz Sultan Selim'in eşi Hafsa Sultan'ın adına, onun vakfı niteliğinde kullanıma açılmıştır. Diğer bir çok Osmanlı yapısı gibi bir külliye yapısı olarak inşa edilen yapıda cami, medrese, sıbyan mektebi, hamam ve darüşşifa bölümlerinin mevcut olduğu bilinmekle birlikte imaret yapısı ve hanikah yapısı haricindeki diğer yapıların günümüze taşındığı görülmektedir (Cantay, 2014).

Günümüzde ise yapı tekrar onarımdan geçirilerek sağlık müzesi olarak kullanılmaktadır. Hastanede; bir baş hekim, iki göz hekimi, bir cerrah, iki eczacı, bir akıl hastalıkları uzmanı, iki eczacı yardımcısı, bir katip, ikisi gece, ikisi gündüz çalışan dört hasta bakıcı, iki işçi, bir idareci ve bir çamaşırcının da bulunduğu bir ekiple hizmet verildiği bilinmektedir. Bu yapıda her sene Nevruz bayramı zamanında *Manisa Mesiri* olarak adlandırılan bir macun hazırlanıp öncelikle hastalara verilir, artarsa da halka dağıtılırdı (Ak, 2013).

Evliya Çelebi Seyahatname eserinde yapıdan *Sultan Medresesi* diye bahsederken tıp bölümünden bahseder ve öğrencilerin öğrendiklerini tatbik edebilecekleri bir yapı olan darüşşifadan söz ederken imaret yapısının geceli gündüzlü halka açık olduğunu da vurgulamış olduğu bilinmektedir. Aynı zamanda külliyenin yapılarının tek tek överken de zengin bir vakıfa sahip olduğundan bahsetmektedir (Cantay, 2014).

5.2.2.5. İstanbul Süleymaniye Darüşşifası (1557)

Süleymaniye Külliyesi, Kanuni Sultan Süleyman'ın Osmanlı İmparatorluğu'ndaki uzun hükümdarlık süresinde kendisi için Mimar Sinan'a inşasını yaptırdığı bir yapıdır. İstanbul'da Haliç'e hakim bir tepede inşa ettirilen aynı

zamanda da *Eski Saray* olarak adlandırılan bu yapılar topluluğunda cami, dört adet medrese, tabhane, aşhane, imaret, iki adet üniversite düzeyinde medrese, hamam, kervansaray, sıbyan mektebi, gelir sağlayan odalar ve dükkanlar, 2 türbe, Tiryakiler Çarşısı ve darüşşifa bölümleri bulunmaktadır. İnşaasının başında Mevlana Mehmed, bina emini Sinan Bey ve katibi Halil Bey olmakla birlikte, külliye tamamıyla Mimar Sinan'ın eseridir (Meriç, 1965).

Darüşşifa, külliye'nin kuzey-batısında, doğu-batı yönünde, çift eksenli ve topografik şartlara uygun olarak inşa edilmiştir. Darüşşifa yapısı, revaklı avlu etrafında bazı detay farkları olmasıyla beraber klasik Osmanlı medrese planının uzun eksen şemasının iki kez tekrarlanmasıyla inşa edilmiştir. Mimari yapı organları haricinde herhangi bir süslemenin mevcut olmadığı görülmekte olup sadece kuzey cephesinde ikinci katın ilk sıra pencere sövelerinde ve kemer dolgularında beyaz mermer kullanılmıştır (Cantay, 2014).

Medresede Katipzade Mehmet Refi Efendi, Hekimbaşı Gevrekzade Hafız Hasan Efendi gibi dönemin ünlü isimleri eğitim verirken, şifahanede de Hekimbaşı Hasan Efendi, Şanizade Ataullah Efendi başhekimlik yapmıştır. Bu medresede muallim olabilmenin koşulu, saraya hekimbaşı olabilecek kapasitede bilgi sahibi olunmasından geçmektedir. Her türlü hastalığın tedavisinin yapıldığı Süleymaniye Darüşşifası'nın, 1843 sonrasında sadece ruh ve akıl hastalıklarının tedavi edileceği bir kurum olduğu bilinmektedir. Yapı cumhuriyetin başlangıcından itibaren farklı amaçlara hizmet etmiş ve büyük bir bölümünün üzerine de Süleymaniye Doğumevi inşa edilmiştir. (Çoban, 2005).

Süleymaniye Darüşşifası'nın Osmanlı darüşşifalarından farkı, özel bir nöroloji bölümünün olması ve buradaki hastalara da tıpkı Edirne Darüşşifasında olduğu gibi müzikle tedavi uygulamalarının yapıldığı bilinmektedir (Şehsuvaroğlu, Erdemir ve Cantay, 1984).

5.2.2.6. Enderun Hastanesi (1478)

Enderunun içinde bulunan ve mensubu olan insanların hastalıklarını teşhis eden ve tedavisini sağlayan bir yapıydı. Ali Ufki Bey'in 1665 yılında yazdığı ve bugün British Museum'da bulunan, Osmanlı İmparatorluğu'nu anlattığı eseri *Serai Enderun* isimli eserinde bu kuruluşla ilgili ayrıntılı bilgi verilmiştir. İtalyanca yazılmış eserde bu hastanenin planı ve çalışma sistemiye ilgili geniş bir bilgi bulunmaktadır. Baron Tavernier bu dönemde İstanbul'u gezip 1675 yılında yayınladığı eserinde izlenimlerini paylaşmıştır. Türk tıbbında musikinin hep etkili bir şekilde kullanıldığı gibi bu yapıda da kullanılmaya devam edilmiştir. Enderunda çocukluk yaşından itibaren eğitim gören öğrencilerin burada musiki ile de tedavi edildikleri bilinmektedir. (Çoban, 2005).

6. MÜZİKLE TEDAVİNİN SAĞLIKTAKİ ETKİLERİ

Müziğin insanlar üzerindeki etkileri fiziksel ve psikolojik olarak ikiye ayrılır. Bu iki kavram ele alındığında bir analiz yapmanın oldukça güç olduğu bilinmesine rağmen öncelikle öncelikle müzik insan duygularına yaptığı olumlu etkileriyle bilinmektedir. Duygu durumunda oluşan bu olumlu etki beraberinde fiziksel etkileri de getirmektedir.

Müzikle tedavinin insanlar üzerindeki psikolojik etkileri; depresyonun vermiş olduğu kötü etkilerden uzaklaşmak, endişe ve korku duygularının ortadan kalkması, ruhsal olarak yükselişe geçmek ve kaygıların azalması şeklinde sıralanabilir. Tedavi hastaların kendini ifade edebilmesi ve motivasyon açısından olumlu etkiler sayesinde sıkıntı ve hastalık durumundan çıkmalarını sağlar. Bunların yanı sıra müzik egonun kuvvetlenmesinde, bilinçsel uyanışı olumlu yönde etkileme ve sosyalliği, aktiviteyi artıran bir unsur olması sebebiyle de insan sağlığı üzerindeki pozitif etkilerini göstermektedir (Gold, 2004).

Müzikle tedavinin insanlar üzerindeki fiziksel etkileri; psikolojik olarak stres, kaygı ve ağrının fiziksel olarak etkileri azaltma ve olumluya çevirme şeklinde açıklanabilir. Bu konuda yapılmış olan birçok çalışma müziğin ağrılar üzerinde olumlu etkisinin olduğunu göstermektedir. Kalp hızı, kan basıncı, solunum hızı, vücut ısısını düşürüp gevşemeyi sağladığı, bu vesileyle de insanların odak noktasının başka yöne çevrilmesini dolayısıyla da ağrıda azalmayı sağladığı gözlemlenmektedir. Müzik dinletmenin hastada özellikle kemoterapiye bağlı olarak gelişen bulantıyı azalttığı ve uykusuzluğu giderici etkisi olduğu bilinmektedir (Covington, 1997).

6.1. Müzikle Tedavinin Kan Dolaşımına Etkileri

Müzik konusunda önemli ve etkili deneyler yapan Dr. Balequemann mahkumları konu alan deneyinde sesin bir yere çarpıp geri gelmesiyle birlikte kan dolaşımını sağlayan sinirlerin üzerinde harekete geçtiğinden bahsetmiştir. Müziğin

bu şekildeki etkisiyle beraber damarların genişleyip duygusal yöndeki hareketlilikle birlikte kan dolaşımında önemli açıdan etkilediğini belirtmektedir..

Gürültüsü yüksek ve keskin bir müzik icrasının kan dolaşımını artırdığını gözlemlemiştir. Aynı zamanda gözlerin ahenge uyarak daha parlak hale geldiğinden, nabız atışının düzenlendiğinden ve tambur nağmeleriyle özellikle toplardamardaki kan akışının hızlandığından bahsetmiştir (Ak, 2013).

6.2. Müzikle Tedavinin Öğrenci Sağlığına Etkileri

İnsan bedenini ve duygularını olumlu yönden etkileyen müziğin öğrenciler üzerindeki etkisi de yadsınamaz. Çocuk gelişimde müziğin olumlu etkisi bir çok ülkede uzmanlarca kabul gördüğü için daha anne karnındayken bile bebeklere müzik dinletilmesi gerektiğinden bahsedilmektedir.

Okul öncesi ve ilk okul çağındaki çocukların müziğin en rahat öğretilebileceği dönemde oldukları düşünülmektedir. Müziğin olduğu bir ortamda nefret, şiddet, kin gibi duyguların barınmadığı düşünüldüğünden müziğin ahlakı da güzelleştirdiği kanısına varılmıştır. Çocukların müzik eğitimine erken yaşta başlamaları bu yöndeki yeteneğinin gelişmesini sağlayacak aynı zamanda toplu olarak yapılan müzik icrası, şarkı sözlerini ritme göre söylemeye çalışma dolayısıyla çocukların solunumunda olumlu etkiler yaratıp böylece akciğerleri geliştirecektir.

Müziğin kendine has bir uyarıcı etkisinin olduğu bilinmektedir. Bu uyarıcı etkiyle marş, dans müziği gibi müzik türleri çocukları harekete geçirip kas fonksiyonlarının gelişmesini ve sağlıklı büyümelerini sağlar (Seyrek, 1993).

6.3. Müzikle Tedavinin Otistik Bozukluk Gösteren Çocuklarda Etkileri

Otizm, hem doğuştan geldiği bilinen hem de insan yaşamının ilk üç senesinde ortaya çıkabilen ve yaşam boyu devam eden bir hastalıktır. Otistik çocuklar sosyal iletişimde, özellikle göz teması kurma, girişkenlik konularında, vücut dilini kullanma ve konuşma dilinde bozulma gözlemlenen çocuklardır. Dolayısıyla

ailenin çocuğa karşı tutumu çocuğun hem eğitimi hem de iletişim kurabilme becerisini kazanması açısından oldukça önemlidir.

Tüm bu sıkıntılara rağmen otizmlı çocukların sıklıkla müzik ve müzikle terapiye duyarlı oldukları gözlemlenmiştir. Müziğin bu çocuklar üzerinde kullanımı motivasyonlarını artırmak ve sosyallik yönünden oluşan boşluğu gidermek açısından oldukça önemlidir. Normal çocuklar oyunlarla gelişme gösterirlerken bu durum otistik çocuklarda daha yavaştır.

Müzikle tedavinin bu durumdaki amacı, çocuklarda müzikal yönden belli diyaloglar meydana getirip ailesiyle ve çevresiyle iletişim ve etkileşim becerilerini artırmak ve aynı zamanda algısında gelişim sağlamaktır.

Küçük çocuklar insanlarla iletişim kurabilmek adına kelimeleri kavrayıp doğru telaffuz için diyaloglara ihtiyaç duyarlar. Bu bağlamda bilinen birçok şarkı çocukların fiziksel hareketlerini düzenleyip, yürümek, zıplamak gibi aktivitelere yardımcı olmaktadır. Şarkılara eşlik etmek ise iletişim becerilerini artırıp motivasyon artışına ve terapinin olumlu bir gelişim göstermesine sebebiyet vermektedir (Alvin, 1966).

6.4. Müzikle Tedavinin Hiperaktif Çocuklarda Etkileri

Hiperaktivite; aşırı derecede hareketlilik anlamında kullanılan bir kavramdır. Aşırı faaliyet gösteren ve hareketli çocuklarda dikkat bozukluğu ve dürtülerini kontrol etmekte eksiklik gözlemlenmektedir. Hiperaktif çocuklar çok konuşurlar, aceleci, sabırsız, ani tepki gösteren bir kişi profili çizerler. Eğer bu psikolojik rahatsızlık durumu kontrol edilmezse büyüdüklerinde de aynı şekilde dikkat bozukluğu, unutkanlık vb. durumların engellenmesi oldukça güçleşecektir.

Müzikle tedavi hiperaktif çocukların tedavisi açısından en iyi yöntemlerden biri olarak bilinmektedir. Bu konuda 20 normal 20 hiperaktif çocuk üzerinde yapılan bir çalışmada sayısal işlemlerin yapılması esnasında sessizliğin, müziğin ve konuşmanın nasıl bir etki bıraktığı gözlemlenmiştir. Normal çocukların her durumda bu işlemleri aynı kapasiteyle yaptıkları görülürken hiperaktif çocuklarda müzikle

birlikte yapılan işlemlerin sesizlik ve konuşma esnasında yapılan işlemlerden daha iyi olduğu gözlemlenmiştir. Konsantrasyon problemi hiperaktif çocukların en büyük eksikliği olarak görülür. Bu açıdan müziğin beyin fonksiyonlarını normale döndüren etkisi, sosyal çevrede uyum sağlamaları üzerindeki olumlu etkileriyle hiperaktivitenin getirmiş olduğu bazı eksikliklerin giderilip daha dikkatli, daha konsantre bir yaşam sürebilecekleri düşünülmektedir (Çoban, 2005).

7. MÜZİKLE TEDAVİDE KULLANILAN ENSTRÜMANLAR

Anadolu’da müzikle tedavinin antik dönemden bu yana sürdürüldüğü bilinmekte olup, bu tedavide su sesi, frekans gibi unsurların yanı sıra bir çok enstrümanın da kullanıldığı bilinmektedir. Bu enstrümanlar yaylı, mızraplı, vurmali ve üflemeliler olarak gruplandırılabilir. Bahsi geçen enstrümanların müzikle tedavide hem doğrudan hem de dolaylı yönden kullanıldığı bilinmektedir.

Müzikle tedavide kullanılan enstrümanlar şu şekilde sıralabilir:

Rebab (Yaylı): İlk olarak M.Ö. 3800 yıllarında kullanıldığı bilinen rebabın Hz. Mevlana ve oğlu Hz. Sultan Veled tarafından icra edildiğine dair kuvvetli görüşler bulunmaktadır. Çıkış yerinin Orta Asya Horasan olduğu düşünülen bu enstrümanın kültürümüzde yerinin önemi yadsınamasa da bugün icracısının çok az sayıda olduğu bilinmektedir.

İklğ (Yaylı): Kemençe benzeri küçük bir saz olan İklğ, Hz. Mevlana tarafından *Çeğane* olarak adlandırılmıştır. Önceleri Konya ve Akşehir’de icra edilen bu sazın Osmanlı İmparatoru Sultan IV. Murad tarafından yapılacak alaylarda çalınmak üzere İstanbul’a getirtildiği bilinmektedir.

Kabak Kemane (Yaylı): Menşei Orta Asya’ya dayanan bu enstrüman özellikle Batı Anadolu’da ve Ege Bölgesi’de yaygın olarak kullanılmaktadır.

Yaylı Tanbur (Yaylı): Abdülkadir Meragi’ye göre tanburun tarihi 15. yy a dayansa da bugünkü tanburun tarihi 1900’lerde Cemil Bey tarafından yapıldığı bilinmektedir.

Tanbur (Mızraplı): Türk müziğinde yaygınca kullanılan bu enstrüman özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde oldukça çok icra edilmiştir. Enstrümanı çalanlar *Tanburi* olarak adlandırılırdı. Evliya Çelebi 17. yy. da İstanbul’da 500 civarında tanburi olduğundan bahsetmiştir.

Çeng : Özellikle Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde çokça icra edilen bu enstrüman 18. yy itibariyle önemini kaybetmiş fakat günümüzde tekrar kazanılmaya çalışılmaktadır.

Kanun: Anadolu, Hindistan, İspanya’da kullanılmış olan enstrüman önemini hala günümüzde de kaybetmemiştir.

Bendir (Vurmalı): Türk müziğinde çokça kullanılan vurmalı çalgılardan biridir.

Nakkare: Dini musikini önemli enstrümanlarından olan kudüm, din dışı müzikte *Nakkare* olarak adlandırılır.

Ney (Üflemeli): Tasavvuf müziğinin simgelerinden olan bu enstrüman kargı denilen bir kamıştan yapılır. Bu enstrümanın icrası için *ney çalmak* deyiimi yerine *ney üflemek* kullanılır. Bu söylemin kaynağını Allah’ın insanları yaratırken ruhu üflemesinden alır.

Miskal: Osmanlı’nın son dönemlerine kadar Türk musikisinde kullanılmış enstrümanlardan biridir (Güvenç ve Akçay. 2020).

8. GÜNÜMÜZDE MÜZİKLE TEDAVİYLE İLGİLİ GELİŞMELER

Müzikle terapi özellikle psikolojik tedavi gerektiren ve psiko-sosyal eksiklik teşhis edilen kişilerde müziğin ana unsur olarak kullanıldığı, sistematik olarak uygulanan bir tedavi yöntemidir. Müzikle tedavi, kişilerin tedavisinde müzikal beceri gerektirmeyen insan davranışları, duyguları ve becerilerine odaklanıp bu kanalda bir iyileşme sağlamaya çalışılan bir yöntemdir.

Öncelikle tedavide, kişilerin müzikle beraber yapılan tedavi ve sonrasında müzik olmayan bir ortamdaki davranışları gözlemlenir. Bu durum terapistin tedavinin olumlu ya da olumsuz etkisine karar vermesini sağlar.

Müzik terapisi yapan uzmanlar, müziğin kişilerin ihtiyaç durumuna göre belirler ve sonrasında bu müzikleri ihtiyaca göre kullanma anlamında dinleme, şarkı yazma, müzik performansı, müzik eşliğinde öğrenme şeklinde düzenler ve bu sayede fiziksel sağlığı, duygusal sağlığı, sosyal alandaki etkileri, iletişim becerilerini artırma yönünde disiplinli bir tedavi planı hazırlamış olurlar. Müzik terapistleri rehabilitasyon merkezlerinde, medikal hastanelerde, madde bağımlılığı ve alkol bıraktırma kurumlarında, zeka geriliği ve akıl sağlığı ile ilgili çalışma yapan merkezlerde çalışmalarını yapabilirler.

Fransa'da geliştirilip Türkiye'ye getirilen ve burada uygulanmaya başlanan bir yöntem olan *Auditory İntegration Training* (İşitsel Eğitim) metoduyla öğrenme bozukluğu olarak adlandırılan otistik bozukluğu olan, hiperaktif ve disleksiya olan hastaların tedavisi yapılmakta ve yine bu yöntemle duyuş kusurları da düzeltilmektedir. Bu yöntemde *Audiokinetron* adında bir elektronik cihaz kullanılmaktadır. Bu cihaz sesleri 15000-25000 frekansa kadar değiştirebilmekte ve cihaz vasıtasıyla dinletilen müzik beyinde bir nevi *Duyuşsal Fizyo Tedavi* yapmaktadır.

Bu tedavi yöntemini Fransız Dr. Guy Berard 30 yıllık bir çalışmaya meydana getirmiş 8-9 yıldır da kullanıldığı bilinen bu metodu Psikolog Dr. Murat Güvençer Türkiye'ye getirmiştir. Murat Güvençer'in aktardığına göre tedavinin uygulanması toplamda 20 seans sürmekte ve her seans da yarımşar saatten günde iki kez

uygulanmaktadır. Cihazla insanlara aktarılan basit ve ritimsel melodilerin kulaklıkla insanlara dinletildiğini ve bu vasıta ile beyne eriştiğini belirten Gençler, konuşma ve duyum merkezlerinin seslerle sürekli uyarıldığından bahsederken bu tedavideki amacın her frekansta işitme algısını en ideale yakın hale getirmek olduğundan bahseder. Bu sayede dünyanın daha iyi algılandığını eklemekte ve insanların psikolojik dünyalarıyla duyumlarının bağının kuvvetine dikkat çekmektedir.

Son olarak Dr. Güvençer bu tedavinin en umut verici olarak görüldüğü hastalığın çocuklardaki otizm olduğunu ve tedavi bitiminde odak sürelerindeki değişim, sosyal açıdan kurulan ilişkiler, sese karşı verilen tepkiler ve duyarlılık, konuşma ve dil kullanımı açısından olumlu gelişmeler yaşandığından da bahsetmektedir (Ak, 2013).

Müzikle tedavi yöntemi hala günümüzde dünya üzerinde bilimsel çalışmaları devam ettiren ve kabul gören bir yöntemdir. Birçok ülkede bu alanda çalışmalar devam ederken Türkiye’de ilk modern ruh ve sinir hastalıkları hastanesini geliştiren doktor Mazhar Osman Usman’dır. 1908 yılında Münih ve Berlin’de psikoloji ve nöroloji alanlarında uzmanlık eğitimleri alıp 1914 yılında Haseki Akıl Hatalıkları bölümüne müdür ve aynı zamanda başhekim olduğu bilinir. Sonrasında Haydarpaşa Askeri Hastanesi’nin asabiye ve akliye bölümü uzman hekimliğine uygun görüldüğü bilinmektedir. Bakırköy’de terkedilen Reşadiye Kışlası’nı devletten hastane yapmak üzere talep eder ve 1924’te bu anlamda çalışmalara başlar. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, başbakan İsmet İnönü ve işleri bakanlığı görevinde bulunan Refik Saydam’ın da iznini alarak kışlayı 1927 yılında Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi olarak kullanıma hazır hale getirir. Bu süreçten sonra da hastanede hekim olarak çalışan Usman’ın 1933 yılında İstanbul Üniversitesi Psikiyatri Kliniği’ne Ordinaryus Profesör olarak atanıp görevine başlayana dek uzun yıllar burada başhekimlik göreviyle de hizmet verdiği bilinmektedir. İstanbul Üniversitesi’ndeki görevini de 1941’e kadar devam ettirdiği bilinir.

Müzikle tedavi konusunda Türkiye’de müzikle tedavi konusunda yapılan birçok çalışmada öne çıkan isimlerden biri de Prof. Dr. Ayhan Songar’dır.

Türkiye’de modern olarak atılan ilk adımlardan biri de Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı’nda müzik ve psikoloji derslerinin verilmesidir. Songar, Türk Müziği Devlet Konservatuvarında psikoloji ve müzik alanında eğitim vermesi dışında Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı kurucusudur.

Müzikle tedavide Türkiye’de yapılan çalışmalarda Ayhan Songar’ın beraberinde olan ve hocanın ölümünden sonra da yapılacak çalışmalara el atan önemli bir kişi de Yrd. Doç. Dr. Rahmi Oruç Güvenç’tir. Rahmi Oruç Güvenç, Prof. Dr. Ayhan Songar’ın kuruculuğunu üstlendiği, bugün hala bilimsel çalışma faaliyetlerine devam eden TUMATA’nın (Türk Müziğini Araştırma ve Tanıtma Grubu) başında bulunmaktadır. Bu kurum Türk Müziğinin ihtiva ettiği yaklaşık 650 makamın 15’inde müzikle tedavi konusunda çalışmalar yapmaktadır. Aynı zamanda modern tıpta müzikle tedavinin kullanılabilirlik açısından yeniden keşfi ve okullaşması konusunda da önemli katkıları mevcuttur. Tümeta geliştirmeye devam ettiği çalışmalarını hem Türkiye’de hem de dünyanın birçok ülkesinde devam ettirmektedir. Zürih, Barselona, Berlin, Madrid gibi şehirlerde de aktif ve pasif çalışma yöntemlerinin bulunduğu eğitim için merkezler kurmuşlardır. Bu gibi şehirlerdeki eğitimlere önderlik ve hocalık yapan Rahmi Oruç Güvenç’in çalışma ekibiyle hazırladığı çalışmaları içeren CD’lerini tıp alanında dünyaca ünlü Türk kökenli bilim insanı Kalp-Damar Cerrahisi Prof. Dr. Mehmet Öz’ün Colombia Üniversitesi Tıp Merkezi’ndeki cerrahi tedaviler öncesinde hastalarına dinlettiği de bilinmektedir (Gezer, 2020).

Yine Gezer’in *Müzik Terapisi* kitabındaki araştırmalarına yönelik yazılarına göre; Türkiye’de günümüzde müzikle tedavi ile ilgili tıp alanında bazı çalışmalar başlatılmıştır. Özellikle üniversitelerde tıp fakültesi olması şartıyla, özel hastanelerde, özel tedavi merkezlerinde, psikiyatri, çocuk psikiyatrisi, kalp-damar cerrahisi, nöroloji, onkoloji, kadın doğum, dahiliye, rehabilitasyon ve fizik tedavi vb. polikliniklerde Türk Müziği ve Batı müziği ile müzikle tedavi çalışmaları bulunmakta ve buna eklenecek yeni tıp fakültelerinin dahil olması sağlanmaktadır.

Buna göre 2005-2006 yıllarında kadın doğum alanında 40 kişi deney için 40 kişi de kontrol amacıyla toplam 80 kişinin katıldığı bir çalışmada indüksiyon

uygulanan primipar gebelere dinletilen müziğin doğum aşamasına ve sürece etkisi şu şekilde anlatılmıştır:

Öncelikle deney için hazırda bulunan hamile kadınlara verilen eğitimden sonra doğumdaki ağrılara iyi geldiği bilinen Rehavi ve Acemaşiran Makamları 20şer dakikadan saat başı dinletilmiştir. Kontrol grubunda olan hamile kadınlara ise eğitim verilmeyip müzik de dinletilmemiştir. Sonuç itibariyle müzik dinletilen gebelerin ağrılarla doğru orantılı oluşan sıkıntılı süreçlerinde azalma ve gerileme olduğu, bu doğrultuda müzikle yapılan bu çalışmanın gebelerde olumlu etkilere sebep olduğu düşüncesi gelişmiştir.

Yine Ege Üniversitesi Onkoloji bölümünde 2007 yılında yapılan bir çalışmada 30 deney için, 30 da kontrol için kemoterapi hastaları seçilmiştir. Deney grubu için seçilen hastalara damar yolu açılıp operasyon ya da tedaviye hazırlandıktan sonra kendilerini rahat hissedecekleri bir pozisyonda enstrümantal müzikler dinletilmiş, aynı zamanda da bu sürecin sonucunun olumlu geçeceğini hayal etmeleri konusunda da cesaretlendirilmişlerdir. Deney hastalarına aldıkları üç kemoterapi aşamasında da aynı işlemler uygulanırken, kontrol hastalarına ise normal prosedür uygulanmıştır. Bu çalışma sonucunda hastaların da görüşleri alınarak müzikle tedavinin kanser hastalığına etkisinin olumlu bulunduğu, içinde bulundukları durumun daha katlanılabilir olduğu, müziğin rahatlatıcı etkisiyle huzur buldukları gözlemlenmiştir.

Son çalışmada ise Tümta ve Gazi Üniversitesi'nde 2008 yılında otizmlı çocuklara ve ergenlere, ağırlı hastalara hem aktif hem de pasif müzikle iyi ayrı çalışma yapılmıştır. Hem “Baksı Dansı” denilen hareketli bir çalışma hem de doğaçlama şeklinde ve su sesiyle birlikte rebap, ud, dombra, ney gibi enstrümanlarla Türk Müziği dinletilmiş ve çalışma sonucunun olumlu olduğu gözlemlenmiştir (Gezer, 2020).

9. SONUÇLAR

Müzikle tedavi, önceleri sadece psikolojik sıkıntısı olan hastalara uygulanırken, günümüzde modern tıbbı destek veren ve tedaviye dahil edilen bir yöntem haline gelmiştir. Yapılan çalışmalarda müziğin insanın ruhuna ve bedenine ne kadar iyi geldiği görülüp olumlu etkisine dikkat çekilmektedir. Önceleri insan vücuduna girdiği düşünülen kötü ruhun gönderilmesi için dinletilen ve olumlu sonuç alındığına inanılan müzik, sonraları dünya genelinde araştırılarak hem frekansların hem de ezgisel olarak yapılan müziğin özellikle psikolojik olarak sıkıntılı olduğu düşünülen insanların tedaviye cevap vermeleri için etkili bir yöntem olarak kullanılmaya başlanmıştır. Psikolojik olarak problemlili sayılan kişileri topluma kazandırmak psikiyatrinin en önemli amaçlarından biri olup, bu doğrultuda müziğin de katkılarından faydalanıp bu insanların gerçek yaşamla ilişkilerini sağlamak için bir çok çalışma yapılmaya devam edilmektedir. Bu bağlamda, müziğin terapik etkileri her geçen zaman diliminde önemini arttırmaktadır.

Bu çalışmada müziğin geçmişten günümüze Anadolu topraklarında yaşamış olan toplumlarca tedavi yöntemi olarak kullanıldığı, insanlara bu tedavi yöntemini uygulayabilmek için çok eski dönemlerden beri hastaneler kurulduğu bilinmektedir. Bunların çoğunluğu Antik yunan uygarlıkları, Selçuklu ve Osmanlı imparatorluklarına aittir. Bu hastanelerde öncelikle telkinle, tıbbi tedaviler yanında müziğin dinlendirici ve iyileştirici gücünün kullanıldığı bilinmektedir. İnsanlara tedavi aşamasında dinletilen müziğin tedavi süreci bittikten sonra dinletilen müzikten farklı olduğu bilinmekte olup, en önemli unsurlardan birinin de özellikle tapınaklarda inanç olduğu kanısına varılmıştır.

Önceki zamanlarda tedavide kullanılan müziklerin bugün günümüzde ne kadarının kullanılabilir olduğu ya da hatırlanıp hatırlanmadığı bilinmemekle birlikte bugün belli frekansların belli hastalıkların tedavisinde kullanıldığı ve Türk müziği makamlarının birçok hastalık üzerinde olumlu yönde etkileri olduğu var sayılmaktadır.

Müzikle tedavinin geçmişten günümüze kadar Anadolu'da kullanıldığı bilinmekle birlikte yapılan bu çalışma günümüze kadar gelen bilimsel verilerden faydalanarak çalışılmıştır. Özellikle asklepion ve darüşşifalarda müziğin tedavide kullanılma yöntemleri ve dönemin tedavide kullanılan müzik melodileri açısından bilgiler kısıtlı olup gelecekte yapılacak olan kazılar ve ortaya çıkacak yeni belgelerle beraber daha geniş kapsamlı bilgilerin elde edileceği düşünülmektedir.

Bugün müziğin zihinsel engellilerde, madde bağımlılıklarının tedavisinde, hiperaktif bozuklukların giderilmesi ve otistik çocukların topluma kazandırılması gibi bir çok konuda hala alternatif bir tedavi yöntemi olarak kullanılmaya devam edildiği anlaşılmaktadır. Bunun dışında yapılmış olan vaka çalışmalarıyla birlikte müzikle tedavinin hastane, özel klinik gibi kurumların belli bölümlerinde tedavinin yanına alternatif ve destekleyici bir yöntem olarak kullanılıp sonuçlarının da olumlu yönde olduğu görülmektedir. Gün geçtikçe yapılan çalışmaların bu konuda uzmanlarca modern tıbbı ek olarak müzikte farklı tedavi yöntemleri bulunup kullanılmaya ve şifa dağıtmaya devam edeceği düşünülmektedir.

9. ÖNERİLER

Müzikle tedavi konusunda da yapılan bu tezde tarihsel kayıtlar göz önünde bulundurularak bir çalışma ortaya konulmaktadır. Anadolu’da her geçen gün yapılan kazı çalışmalarıyla bu coğrafyanın tarihsel süreci sürekli kendini yenilemektedir. Daha önceleri Anadolu’da en eski yerleşim yeri olarak M.Ö. 7400-6200 yılları arasına tarihlenen Konya Çatalhöyük gösterilirken son yıllarda yapılan yeni kazı çalışmalarıyla M.Ö. 9600-9500 yılları arasına tarihlenen ve ibadet alanı olarak kabul gören Urfa Göbeklitepe’nin öne çıktığı gözlemlenmektedir. Bu tarihlerde güneydoğu bölgesinde bir ibadet alanı bulunduğuna göre muhakkak bir yaşam merkezinin de var olduğu düşünülmektedir.

Bu doğrultuda Müzikle Tedavi alanında yapılacak olan her yeni çalışmada muhakkak daha önce yapılan bu eski çalışmalara yeni bilgiler eklenecek, belki de bu konudaki bilgi seyrini değiştirecek yeni bilgilerin gün ışığına çıkacağı ön görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Ak, A.Ş.** (2013). *Avrupa Ve Türk-İslam Medeniyeti'nde Müzikle Tedavi Tarihi Gelişimi Ve Uygulamaları*. 4. Baskı. Ötüken Yayıncılık. İstanbul.
- Akurgal, E.** (2014). *Anadolu Uygarlıkları..* Ankara. Phoenix Yayınevi.
- Altınölçek, H.** (2014). Türk Tıbbında Müzikle Tedavi. *Yeni Türkiye Dergisi-Türk Musikisi Özel Sayısı*, 10(57), 1338-1345.
- Alvin, J.** (1975). *Music Therapy*. 2. Baskı. Basic Books. İngiltere.
- Aslanapa, O.** (2007). *Anadolu'da İlk Türk Mimarisi Başlangıç ve Gelişmesi*. 2. Baskı. Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.
- Bakır, B., & Başağaoğlu, İ.** (2019). *Asklepion'dan Darüşşifa'ya*. Ankara. Nobel Akademik Yayıncılık
- Bayat, A. H.** (2016). *Tıp Tarihi*. 3. Baskı. Merkez Efendi Geleneksel Tıp Derneği, İstanbul.
- Bayatlı, O.** (1993). *Bergama Tarihinde Asklepion*. 3. Baskı. Bergama Belediyesi. İzmir.
- Birkan, I.** (2014). Müzikle Tedavi, Tarihi Gelişimi ve Uygulamaları. *Ankara Akupunktur ve Tamamlayıcı Tıp Dergisi*, 2 (2), 37-49.
- Cantay, G.** (2014). *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları*, 2. Baskı. Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.
- Cihad, C.** (1974). Eskülap- Sağlık Tanrısı. *Dirim Dergisi*, 9, 427-428.
- Covington, H., & Crosby, C.** (1997). Music Therapy as a Nursing Invention. *J. Psychocos Nurs Ment Health Service*, 35 (3), 35-37.
- Çalık, A.** (2017). *Müzikle Tedavi*. İstanbul. Msn Yayıncılık.
- Çelebi, E.** (1944). *Seyahatname*, Cilt I.-III. Çev. Ahmet Cevdet. Semih Lütüf Kitapevi. İstanbul.
- Çoban, A.** (2005). *Müzikterapi*. İstanbul. Timaş Yayınları.
- Daubresse, M.** (2022). *Musiki İle Tedavi*. Çev. Doktor Abdullah Cevdet. İstanbul. Opus Yayıncılık.

- Esin, F.** (2017). Antik Roma’da Müzik ve Müzik Eğitimi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 51 (10), 390-398.
- Gezer, M.** (2020). *Müzik Terapisi*. İstanbul. Akademik Kitaplar.
- Giray, H.** (2008). *Çağlar Boyu Müzikle Tedavi Ve Uygulandığı Hastalıklar*.
Yayınlanmış Tez: Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Gold, C.** (2004). The Use of Effect Sizes in Music Therapy Research. *Music Therapy Perspectives*, 22: 91.
- Grebene, B.** (1978). *Müzikle Tedavi*. Ankara. Güven Kitapevi Yayınları.
- Güvenç, R., & Akçay, G.** (2020). *Türk Kültürü’nde Müzik İle Tedavide Kullanılan Çalgılar*. İstanbul. Yazıgen Yayıncılık.
- Karahan, S.** (2006). *Tarihsel Süreç İçerisinde Türklerde Müzikle Terapi*.
Yayınlanmış Tez: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kılıç, E.** (2021). *Müzik Tarihi’nde Terapi Araştırmaları ve Güncel Terapi Yaklaşımları*. İstanbul. Duvar Yayınları.
- Koç, E.** (2019). *Türk-İslam Medeniyetinde Müzikle Tedavi*. Yayınlanmış Tez: Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli.
- Kozanoğlu, K.** (1995). Asklepios, Aristides ve Asklepion Üzerine. *Toplumsal Tarih*, 23, 30.
- Kurtça, H.** (2020). 15-19. Yüzyıllar Arasında Osmanlı’da ve İngiltere’de Akıl Hastalarına Tedavi Sunan İki Hastanenin Karşılaştırılması: Edirne Sultan II. Bayezid Darüşşifası Ve Londra Bethlehem Hastanesi. Yayınlanmış Tez: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kutlu, B.** (2019). Antik Yunan Kültüründe Müziğin Kullanım Alanları ve 20. Yüzyıldan Günümüze Etkileri. *Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 2 (2), 300-310.
- Meriç, R.** (1965). *Mimar Sinan Hayatı ve Eseri I*. Ankara. Türk Tarih Kurumu.
- Nişikli, N.** (2019). *Yerli Turistlerin Geleneksel Tıp Uygulamalarına Yönelik Algıları: Edirne Sultan 2. Bazeyid Darüşşifası*. Yayınlanmış Tez: Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli
- Ramazanoğlu, G.** (2008). 16. Yüzyılda Osmanlı Külliyesi. *Çukurova*

- Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (3), 333-344.
- Samuk, F.** (1980). Türkiye’de Akıl Hastaneleri’nin Dünü Ve Bugünü. İstanbul. İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Psikiyatri Kliniği Vakıf Yayınları.
- Seyrek, H.** (1993). Okul Öncesi Eğitimde Müzik. İstanbul. Ya-Pa Yayınları.
- Smith, R., & Patey, H.** (2021). *Müzik Terapisi*. Çev. Ali Gündeşli, Murat Birer, Yağmur Yaşar. İstanbul. Bağlam Yayıncılık.
- Somakçı, P.** (2003). Türklerde Müzikle Tedavi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (15), 140.
- Şahin, Z.** (2021) *Asklepios Kültü Ve Anadolu’daki Asklepionlar*. Yayımlanmış Tez: Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Şehsuvaroğlu, B., & Erdemir, A., & Cantay, G.** (1984). *Türk Tıp Tarihi*. Bursa. Taş Kitapçılık.
- Şengül, E.** (2008). *Kültür Tarihi İçinde Müzikle Tedavi Ve Edirne Sultan II. Bayezid Darüşşifası*. Yayımlanmış Tez: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Tuna, A.** (2015). Bergama Asklepion’unda Bir Sağaltım Yöntemi Olarak Müzik. *Ege Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Dergisi*, 7, 63-73.
- Ünver, S.** (2014). *Selçuklu Tababeti*. Ankara. Türk Tarih Kurumu.
- Yaşar, H.** (2007). *Amasya Tarihi*. Haz. Mesut Aydın, Güler Aydın. 1. Cilt. Amasya.

İnternet Kaynakları

URL 1: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/izmir/gezilecekyer/bergama-asklepion-orenyeri>

URL 2: <https://kulturenvanteri.com/tr/yer/bergamon-asklepion/>

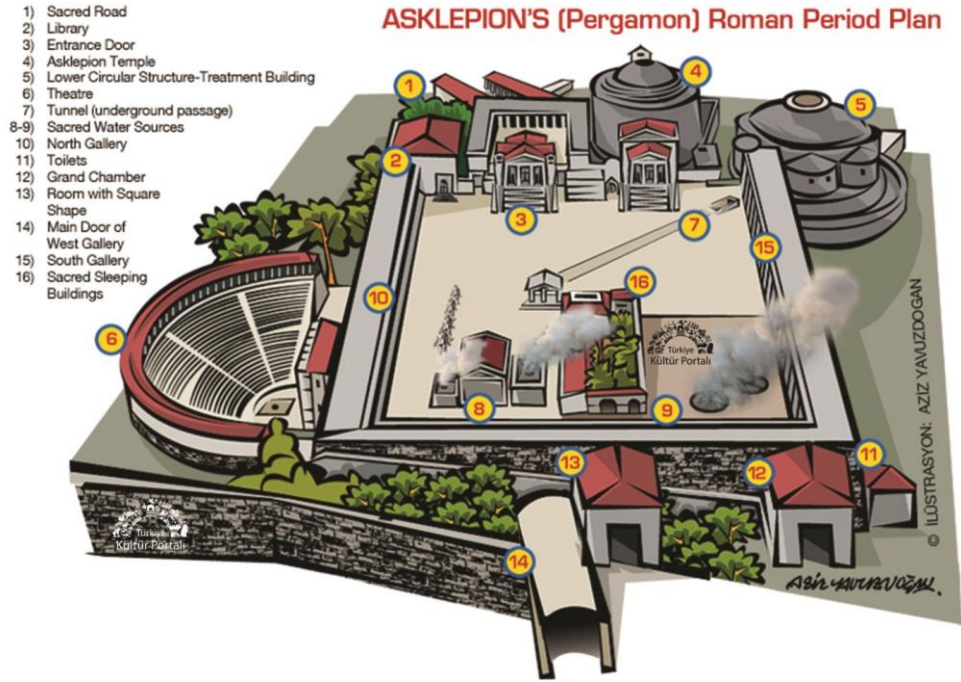
URL 3: <https://twitter.com/sigaramcamel/status/1249078707584712705>

URL 4: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1348007>

- URL 5: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1348007>
- URL 6: <http://yasargulec1.blogspot.com/2011/11/gevher-nesibe-tp-tarihi-muzesi.html>
- URL 7: <https://www.kayserigezi.net/kayseri-tarihi-yerler/gevher-nesibe-drussifi-ve-tip-medresesi-1433>
- URL 8: <http://www.sivas.gov.tr/divrigi-ulu-camii-ve-darussifasi>
- URL 9: <https://amasya-abdulhalim.blogspot.com/2007/12/bimarhane.html>
- URL 10: <https://www.neredekal.com/bimarhane-darussifa--gezilecek-yer-detay/>
- URL 11: <https://www.fikriyat.com/galeri/tarih/osmanlinin-ilk-hastanesi-yildirim-darussifasi>
- URL12: <https://www.fikriyat.com/tarih/2019/05/03/ilk-sihhi-muessese-fatih-darussifasinin-akibeti>
- URL 13: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/edirne/gezilecekyer/iibeyazid-kulliyesi-saglik-muzesi>
- URL 14: https://tr.wikipedia.org/wiki/II._Bayezid_K%C3%BClliyesi
- URL 15: <https://hipokratist.com/hafsa-sultan-darussifasi/>
- URL 16: <http://istanbultarih.com/yasamin-da-olumun-de-merkezi--suleymanije-kulliyesi-267.html>
- URL 17: <http://mimaritasarimatolyesiavlu.blogspot.com/2015/03/topkapi-sarayi-avlulari-i.html>
- URL 18: <https://istanbultarihi.ist/331-osmanli-istanbulunda-geleneksel-egitim-ve-ulema>

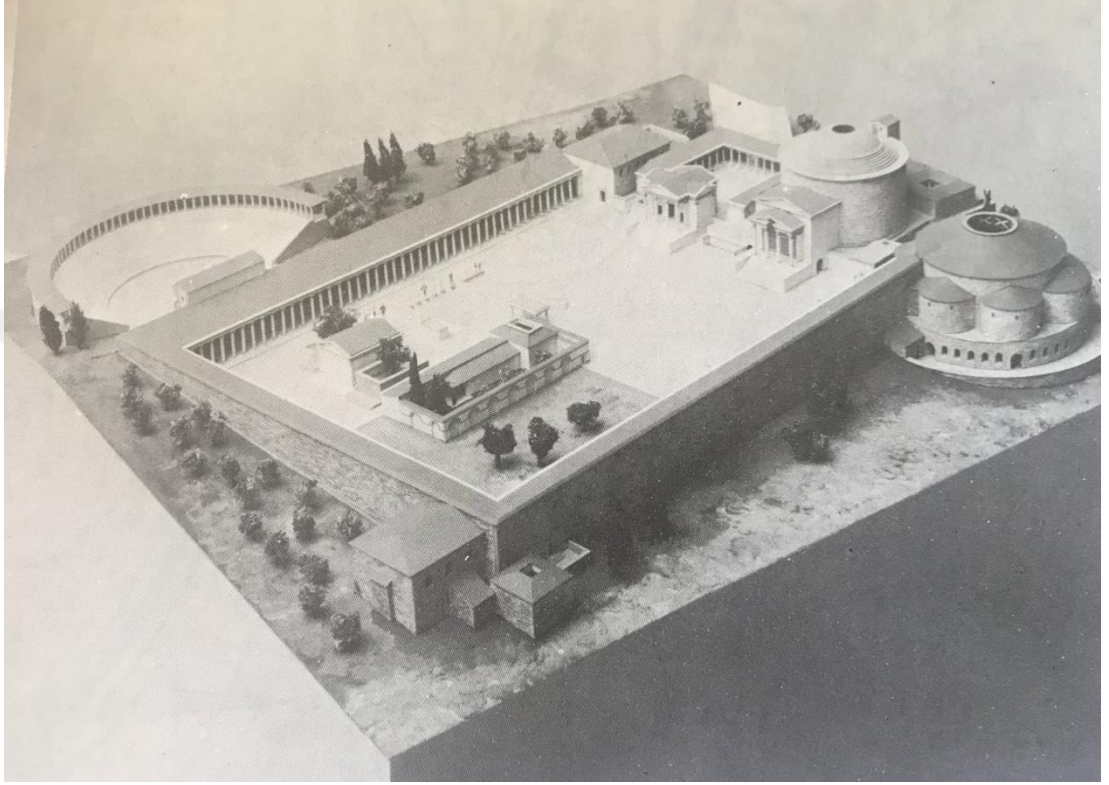
EKLER

EK 1: Bergama Asklepionu

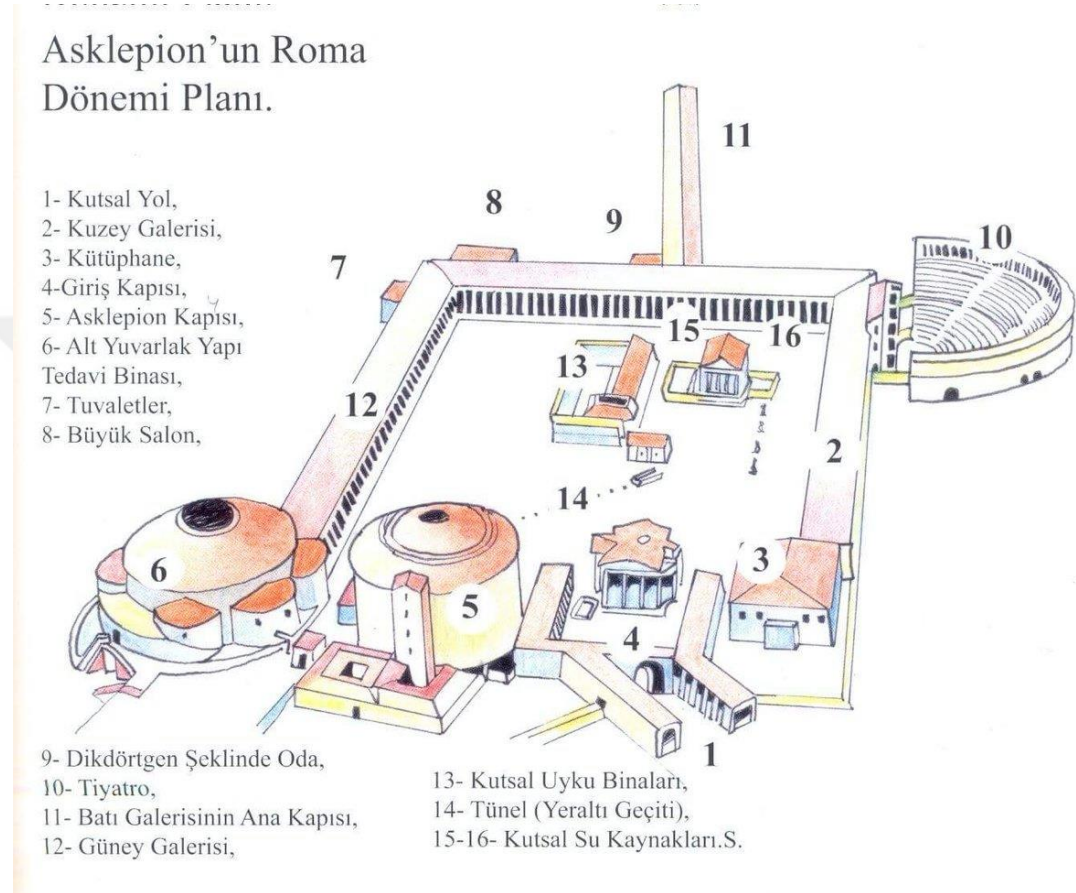
URL 1: (Erişim Tarihi: 05.01.2023 15:53)

EK 2: Bergama Asklepionu

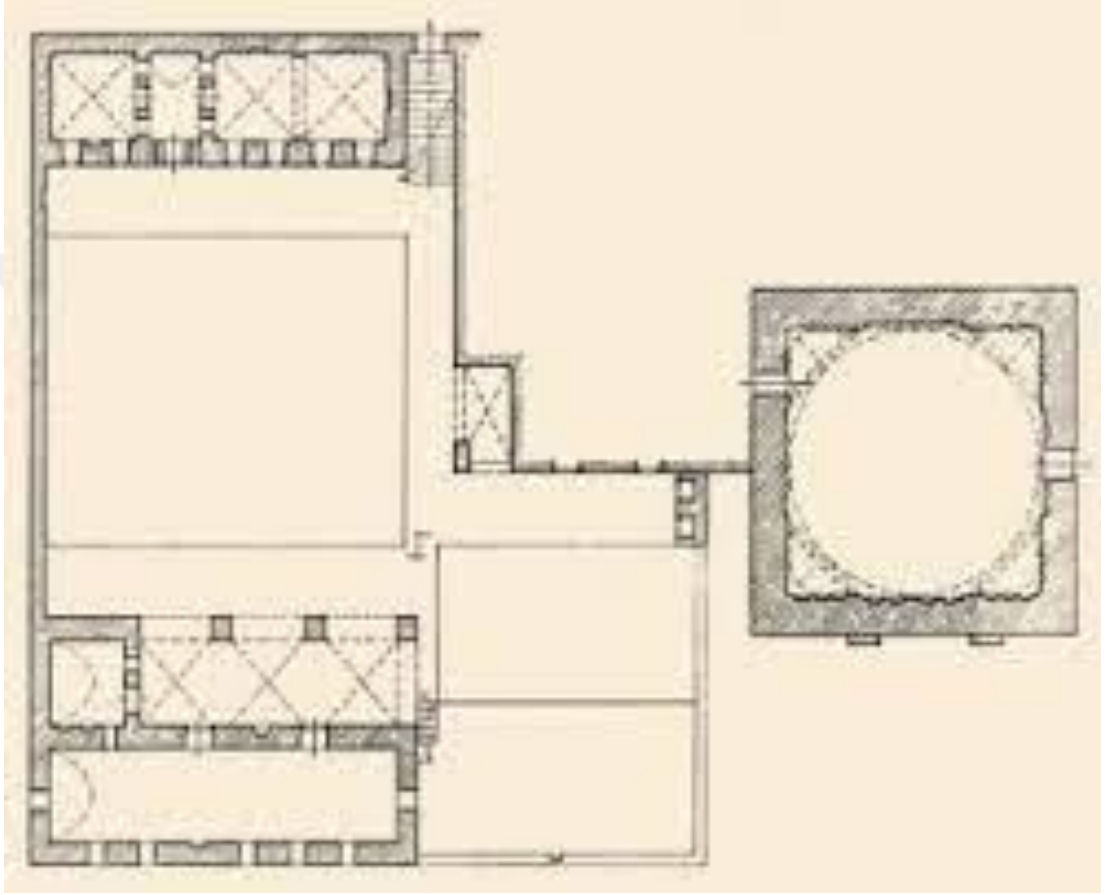
URL 2: (Erişim Tarihi: 05.01.2023 16:40)

EK 3: Bergama Asklepionu

URL 3: (Erişim Tarihi: 10.01.2023 15:01)

EK 4: Mardin Emüniddin Maristanı

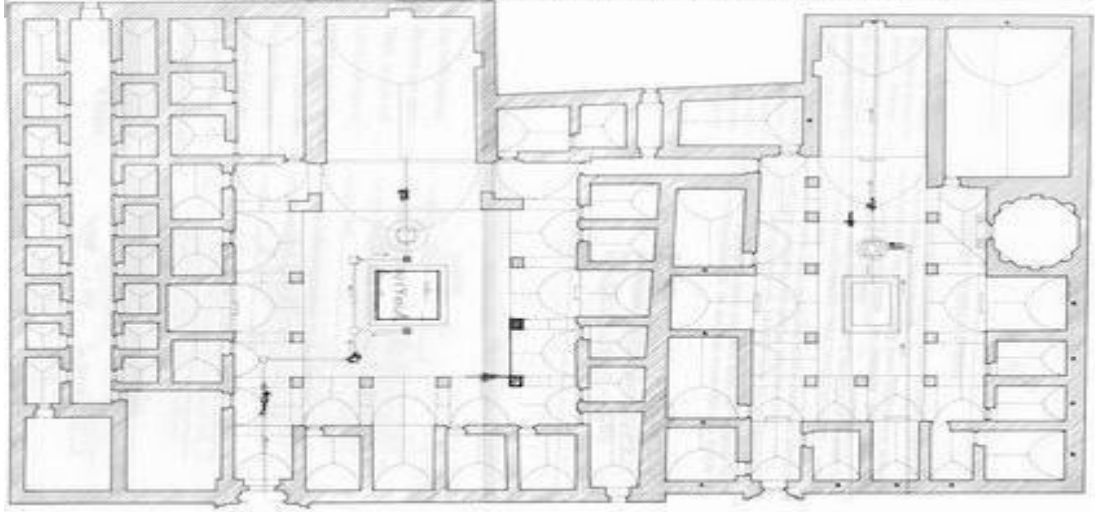
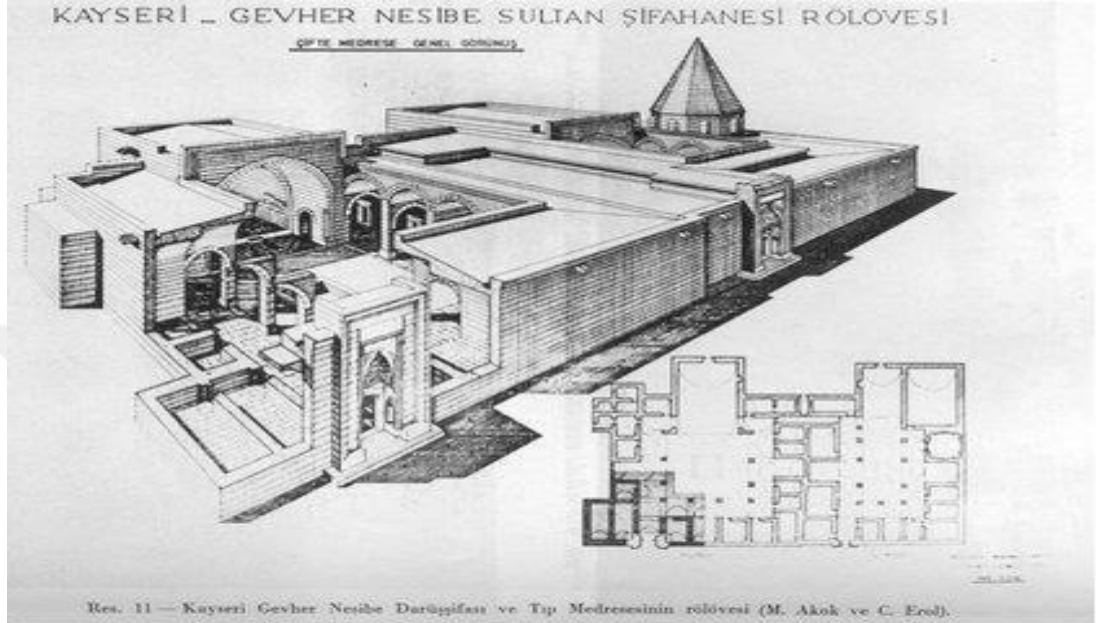
URL 4: (Erişim Tarih: 10.01.2023 15:15)

EK 5: Mardin Eminüddiin Maristanı

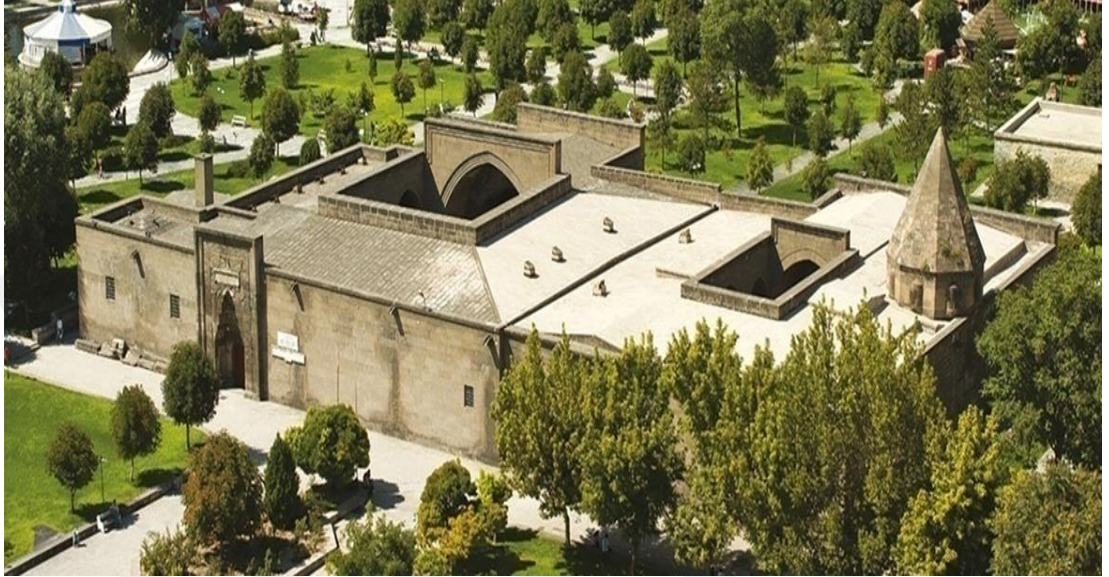
URL 5: (Erişim Tarihi: 12.01.2023 15:23)

EK 6: Kayseri Gevher Nesibe Darüşşifası

URL 6: (Erişim Tarihi: 12.01.2023 15:30)

EK 7: Kayseri Gevher Nesibe Darüşşifası

URL 7: (Erişim Tarihi: 22.02.2023 16:35)

EK 8 : Divriği Ulu Camii Ve Darüşşifası

URL 8: (Erişim Tarihi: 22.02.2023 16:51)

EK 9: Amasya Amber Bin Abdullah Darüşşifası

URL 9: (Erişim Tarihi: 13.03.2023 18:50)

EK 10: Amasya Amber Bin Abdullah Darüşşifası

URL 10: (Erişim Tarihi: 15.03.2023 16:02)

EK 11: Bursa Yıldırım Bayezid Darüşşifası

URL 11: (Erişim Tarihi: 22.04.2023 16:06)

EK 12: İstanbul Fatih Darüüşşifası

URL 12: (Erişim Tarihi: 22.04.2023 16:11)

EK 13: Edirne II. Bayezid Darüşşifası

URL 13: (Erişim Tarihi: 10.05.2023 19:15)

EK14: Edirne II. Bayezid Darüşşifası

URL 14: (Erişim Tarihi: 10.05.2023 16:15)

EK 15: Manisa Hafsa Sultan Darüşşifası

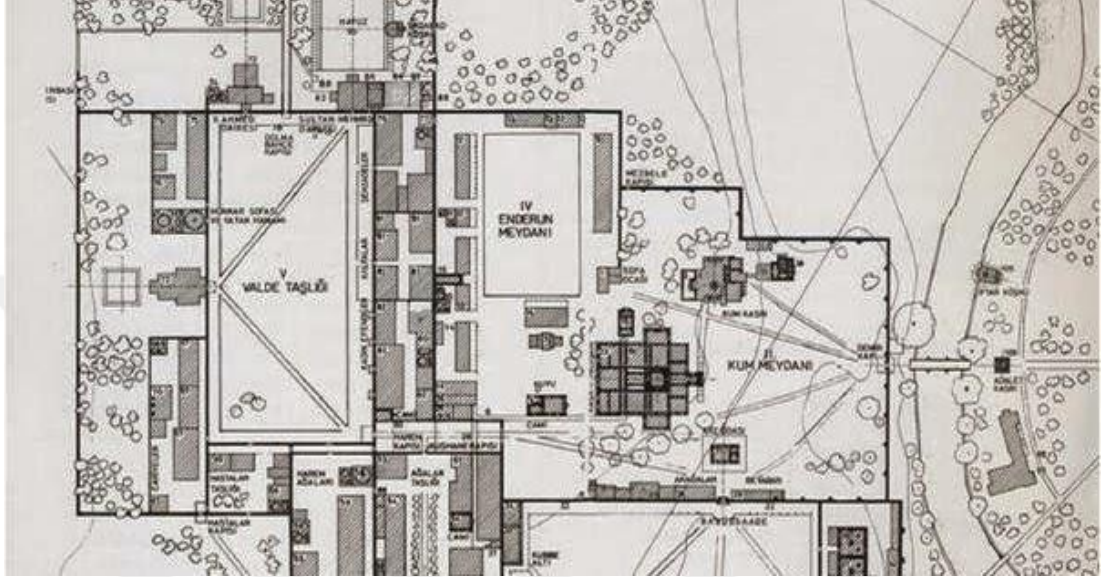
URL 15: (Erişim Tarihi: 22.05.2023 16:22)

EK 16: İstanbul Süleymaniye Darüşşifası

URL 16: (Erişim Tarihi: 22.05.2023 16:25)

EK 17: Enderun Hastanesi

URL 17: (Erişim Tarihi: 22.05.2023 16: 28)

EK 18: Enderun Hastanesi

URL 18: (Erişim Tarihi: 22.05.2023 16: 35)

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : **Hüsniye Eren**

ÖĞRENİMDURUMU :

- **Lisans** : 2021, Haliç Üniversitesi, Türk Musikisi
- **YüksekLisans** : 2023, Haliç Üniversitesi, Türk Musikisi Anabilim Dalı, Tezli Yüksek Lisans